

МИРА

— НОВЕЛА —

написао
П. Ј. ОДАВАЋ

(Саршотан)

Ја мислим да ме не познаје. Они су дошли у Н. тек пре три, четири месеца, а ја сам отишао тамо тек крајем октобра, и није, виљда, прошла ни недеља дана и ње је нестало. Ја сам је свега једаред видео, и то кад је пролазила поред наше куће. Питао сам мајку: која је то лепа девојка? и она ми је казала, да је капетанова кћи. Истога дана прошао сам два пут поред њихове куће само да је видим, али је нисам видео.... Ја мислим да она мене не зна.

— Онда знаш шта, рече Ђура: немој јој показивати да знаш за њену тајну. Понашај се тако, као да је никад ниси видео, нити да знаш ко је.

— Добро, рече Добра, а у себи помисли: Овај је заљубљен. И на ту помисао представи му се Ђура у сасвим новој светлости. „Ако је одиста заљубљен“ мислио је: „ствар мора да је врло озбиљна јер колико је њему познато, то би била Ђурина прва љубав. И докле су други, и пр. он, заљубљивање сматрали као неку пријатну забаву која додикује младићима, — дотле је у Ђуриним очима та ствар морала изгледати сасвим другачија, озбиљнија. Он је, шта више, у томе догађају, доласку Мирину у његову кућу, морао видети и некакву фаталност....“

Како ли ће морати, мислио је, утицати на њега глас, да је Мирину одласку од куће узрок несрећна љубав; да је она већ воледа, и то воледа како се данас ретко воли: свом душом својом.

Кад помисли на то, дође му криво што је и причао Ђури о њој. Али одмах затим виде, како се преварио. Ђуру та вест није ни мало растужила. На против, изгледао му је чак расположенији. Био је разговоран, осмешљив шалио се. Причао му је, колико воли своје имање које ће му сутра показати. Причао му је о своме детињству које је ту провео. Причао му је, а у души је осећао неко неизмерно задовољство.

„И боље је што се тако свршило“ мислио је Ђура: „Он и није био за њу. Овај кога она воли, треба да је сасвим другачији човек: благ, нежан, пун осећаја, човек који ће је и волети и поштовати....“

У тај мах сви дотадањи Ђурини нејасни осећаји били су се прекачили и створили у слику пријатну његову погледу и у перенективе пуне заноса. Он је и дотле волео Миру, и веровао у чистоту њезину, јер се то тако јасно видело и у погледу њезину; али у тај мах, ти осећаји пунили су његову меланхоличну и сентименталну душу неким дотле незнатим заносом. Ми́ра није више била никаква загонетка за њега; он је знао чија је, каква је и био је одушевљен.

У соби, у којој су седели, као да се размакоше сви зидови, тако му се, од једном, учини већа. Нека необична светлост просу се по њој. Ово пуцкање сувади у пећи дође му као пријатна музика, а његов школски друг као да му од једном постаде и рођак и брат и још нешто више.

IV.

Добра је остао у гостима код Ђуре неколико дана, и за све то време одржао је задату реч: није ничим показао Мири да зна за њену историју.

За то кратко време Ђура се био сасвим променио. Изгледало је, као да је проживео новим животом. Поваздан је био с Добром у лову, на коњу, одлазио у оближња села познаницима и пријатељима. Често је и у град

ВОЈВОДА МАРКО МИЋАНОВ.

одлазио. Оне његове обичне мирноће и учмалости било је сасвим нестало. По свему судећи изгледало је, као да се решио да некаквим новим животом надокнади све оно, што је у младости и ђаковању пропустио због своје мирне, болешљиве природе и због својих старачких назора.

У души његовој био се створио прелом којему се он веома радовао. Осећао је, да се од тога прелома пробудила младост његова, и чинило му се, као да је после дуге болести поново проживео, те се радовао здрављу, као што му се сваки болесник радује.

Та промена у његовим мислима и осећајима могла се лепо упоредити са променом која обично наступа, кад после суморне зиме, прљавих, тромих облака и оне опште, болешљиве меланхолије огреје пролећно сунце и засветли чисто плаво небо.

Он није био дотле ни једном потресен појавом девојачком. Онај племенити осећај који буди у младићу жељу за победом и због којег му очи пламте и светле жаром који су опевали сви светски песници, — код њега је био као учмао. Али чим је спазно Миру у својој кући, тај се осећај почео у њему будити, а распламтео се онога дана, кад је дознао за њезину историју. Њена јуначка одлучност да раскине са свим оним што је знало за њену љубав, кад је видела колико се у љубави разочарала, — импозовала је његовој меланхоличној и неодлучној природи. И сама та помисао кренула га је као што бујан какав поток крене трулу кладу и завитла је у своје таласе.

Њему се тек тада очи отворише и тек му се тада срце пробуди. Он је заволео Миру као што може да заволи младић, кад га љубав први пут обујми, и мислио је да јој то каже чим Добра оде.

„Он се неће више вратити у свет, него ће остати ту у свом гвезду, где су му и стари пробавили. То је њему доста. Он није рођен за варљив и лажан светски сјај и славу, него ће живети оним мирним животом који се скоро искључиво своди на кућу, породицу и мали круг пријатеља...“

Мислио је да јој то каже и да је пита: пристаје ли да подели судбину своју с његовом? А она ће пристати, — то је у напред знао. Није ли зар, и ако млада, искусила сву грчину светске лажи и несталности, и није ли онај, кога је она толико водела, одбио њену љубав, и на тако низак начин увредио њен девојачки понос?!

Међутим, дани су пролазили а он никако не нађе згодан тренутак да јој се исповеди. И тако у тим мислима и у оној његовој урођеној неодлучности пробоше и последњи зимски дани, окопне снег и пролеће поче отимати маха.

И тек тада, једног вечера, и њему дође свага. „Сутра“ мислио је: „сутра ћу јој рећи, да је волим и питаћу је: хоће ли да ми буде жена“. Био је узнемирен. По вечери изишао је из куће и отишао да шета. Ноћ је била врло лепа. Донекле је ишао друмом а потом удари преко утрине неког Савковића, свог првог суседа, и упути се ка шумици што се пружала једном косом тамо доле, границом имања његова и Савковићева. Управо према њему, кроз шуму на овој коси, назирао се месец, а лепо се видело како се олако узноси горе ка врху шуме. Кад му се већ горњи крај помоли, Ђура стаде. Баш је био на колској стази која беше службени пут преко имања Савковићева. Нека дотле неосећана благост разли му се по грудима, и дубок уздах оте му се из њих. Обрте се

десно, лево, позади; никога није видео, био је сам. Дође му да плаче, и учини му се као да ће му већ сузе потећи, па се уплаши, да га ко не види. „Шта је ово са мном?“ питао се.

Иза шуме изби пун, велики месец, и по свој околини разли се светлост његова тако да се видело као у по дана. Све је било мирно. По гдекоји пас залајао би само, можда тек колико да се јави, и опет би се све утишало. Било је захладило. Ђуру прође мала језа и он се стресе. Донекле гледао је само тамо према шуми и месецу, а потом поче посматрати читав видик око себе. Изгледао је као човек који се први пут нашао у некој пријатној и лепој средини, па је гледа тако да јој сваку ситуацију види, да је што боље позна, како је неће никад заборавити.

Потом се полако крену даље. Пут је ишао на ниже и водио је ка оној коси. Кад је био крај једног забрана учини му се као да га неко по имену викну. Као да се вадао томе гласу, стаде и послуша. Био је сасвим миран. Срце му ни мало није брже ударило. Нешто замушта на једном дрвету недалеко од њега. Он метну шаку на уво да боље чује. Али се више ништа није чуло. Он пође даље. Дође до косе, па се полако крену њоме горе ка шумици. Још није био ни дошао до горе, а чу тихо шумтање лишћа. Косом носно се слаб вечерњи поветарац. „Као кад неко шапуће“ помисли Ђура.

А ко зна, ветрић је, можда, и шапутао лишћу неке тајне за које је само он знао.

Кад је дошао на врх косе, он се заустави, и ма да је и дотле погледао око себе, поново се осврте и десно и лево. Још већи видик и још веће лепоте отворише се пред њим.

У мекој и тајанственој светлости месечевој ширила се пред његовим погледом слика њему позната, ал' ипак тако нова, слика пуна неке необјашњиве дражи која га је потресала. И оно прво зеленило на коси испод њега, и утрини, и забран, и село са свима зградама и старом црквом, и оне шуме тамо даље и поља и брдашца тамо на крајњој линији видиковој, која су се губила у сумаглици — све то, обележено топлим евазивним контурама које као да су непрестано дрхтале, изгледало му је као какав сан.

Из уског простора око њега и са свију страна, чинило му се, као да иде право к њему нешто што не би могао да определи; нешто налик на некакве млазеве који су се улевали у његове груди, а ту се стапали у велико и широко море неких надземаљских осећаја, осећаја који се не развијају у друштву људи. Тако шта није никад осећао. Дубок уздах оте му се из груди...

Кад се после шетње вратио кући, мислио је да су сви његови већ давно легли, и с тога се изненади, кад у Мирној соби, јер она је имала своју собу, виде светлост. „Шта ли то тако доцкан ради?“ питао се. Она обично прва леже, пошто је тако хтела и баба Марта која је Миру заводела као своје рођено дете. На прозору застор је био такав, да се кроза њ није могло видети ни кретање сенке. Он постоја мало на дворишту, потом полако уђе и леже.

Кад се сутра дан пробудио, сунце је било у велико одскочило. Он се диже и отвори прозор. Свеж јутарњи ваздух напуни му собу. После доброга младићског сна осећао се одморан и лак. У кући чуо се жагор. Друмом

Далматинна. Сликао Ц. Л. Сејмур.

чуло се шкрипање воловских кола која су јемачно читаве ноћи путовала. На огради његова дворишта испред куће, и на љубастим багремовима испред самих прозора, царкутали су врапци. Мало даље од врабаца на огради стојала је и једна сврака и непрестано, као сврака, кретала репом и горе и доле. На црним, поораним њивама, што су биле с друге стране друма на таласастом земљишту, неколико растурених врапаца шетало је полако, одмереним кораком, кљуцајући с часа на час по меканој земљи.

Ђура се полако и као с неким задовољством облачио. Био је расположен као ретко кад. Велики догађај, који је требало тога јутра да се зачне, одушевљавао га је.

Није се био још потпуно обукао, а уђе баба Марта. По лицу јој виде да је била нерасположена. Заусти да је пита: шта јој је? кад она извади једно писмо и пружи му га. „Ево“, рече: „имате једно писмо“. — Од кога је? запита он. — „Видећете“. — Да нису какви рђави гласи? запита је изненађен њеним одговором. „Видећете“, понови она и изиде.

„Шта ли то може бити?“ питао се Ђура загледајући писмо које је било упућено на њега, писано њему непознатом руком.

Али тек што отвори писмо и поче га читати, задрхта. Спусти се на кревет, зари главу међу шаке и поче плакати.

Писмо је било од Мире, а ево какво:

„Племенити добротвору! Непознату, сироту Ви сте ме примили у своју кућу на племенитији и нежнији начин но што многи и своје рођене дочекују и примају, и ја сам, верујте, врло добро знала, колико сте ме тиме задужили. Мислила сам да Вас за то служим, да останем код Вас догод би ме Ви хтели трпети, и једини услов с моје стране био је, да не знате ко сам, ни одакле сам. Али случај је хтео, да је скоро у Вашој кући био младић један који ме је познавао и који Вам је рекао оно, што нећете, мислила сам, никад дознати. А он Вам је све рекао, ја то знам; јер сам видела како се изненадио, кад ме је први пут видео у Вашој соби; а познала сам и по Вама јер сте се Ви од тога дана променили...

„С тога, још одмах по одласку Вашег пријатеља, била сам се спремила да одем и да тражим нову средину у којој ме неће нико знати. Што нисам урадила одмах, то сам се ево решила да урадим понај. Кад бу-

дете читали ово писмо, ја ћу већ бити далеко, и Ви ме, оличена племенитост, нећете тражити. — Ја Вас молим да ми опростите што на овакав начин остављам Вашу кућу; али моја је судбина таква. Ја не могу да будем у друштву људи којима је позната моја прошлост, и који ће ме, можда, жалити. Можда ће Вам такво моје понашање изгледати чудновато; али ја осећам, да би ме сажалење људи убило. Збогом, дакле, и још једном Вас молим да ми опростите и да ме заборавите. — *Мира.*“

Двареда је покушавала баба Марта да уђе к њему; али оба се пута враћала, пошто је, тихо прилазећи вратима, ослушкивала и чула да јеца. И она је плакала, и њој је било тешко. Она је све знала, нико јој о томе ни речи није рекао, али њеним старачким очима није се могло сакрити оно што се дешавало у Ђуриној души.

Тај неочекивани догађај потресао је у први мах Ђуру више но и сама очева смрт. Она силна стварност, која га је одушевљавала и због које је још тога јутра дигао се свеж и расположен, већ је била само сан. Мира је отишла од њега и молила га да је не тражи. Он је, дакле, неће више никада видети. Због ње је прогледао, али му је ето суђено било да због ње и обневиди, или бар ступи у гушћи мрак, но што је био мрак у који су му били утовули осећаји пре но што је њу познао. Изгледало му је да више никад неће моћи волети као што је заволео ту непознату, мирну сиротицу.

Са тих мисли био је читавог тога дана и читаве ноћи као болестан.

Сутра дан било му је добро. После кратке борбе, поново је био наступио мир. Јутро је опет било свеже и лепо. Од јучерашњег душевног потреса још су се само видели трагови на његову сувом лицу. И мисли и осећаји, као оно време после буре, изгледали су му омотани тишином неком која му је годила. Његова стара меланхолија, после кратка прекида, поче га поново обузимати. Само тада му се први пут страшна учини она његова стална малаксалост, или још боље, оно мртвило његове воље, и он задрхта. Уплаши се од помисли, да ће и даље морати да живи ту, у својој старој кући! За то једнога дана седе и написа писмо Добри. Каза му: како се сада и сам слаже с њим, да треба да пропутује мало, да види света, и замоли га да му пошаље некаква потребна упутства. Чим је од Добре дошао одговор, он се спреми, остави своју кућу, и отпутова у Немачку.

СУКОБ ИЗМЕЂУ ВУКА И МИЛОША*)

Лепо ти је оком погледати
Господара славног Цар-Лазара,
Кад пошета са два зета своја,
С Бранковићем и са Овилићем,
Као соко међу соколима!

Поноси се Лазо зетовима,
Мило му је бити међу њима,
С њима ходит', с њима лов ловити,
С њима пити, с њима беседити;
Поноси се њима сва тазвина,
Поноси се царевина цела,

Чувени су и ван царевине
Са јунаштва и свога господства.

Једно јутро, у светлу недељу,
Поранио српски Цар Лазаре,
Поранио с Вуком и Милошем

*) Један наш добар пријатељ дао се на посао сређивања народног Косовског епа. Он ради на томе, да из многих народних песама о Косову, штампаних у разним збиркама, састави једну хармоничку целину, уклањајући противречности и несликљивости појединих песама, допуњавајући их и доводећи у органику везу, дакле у правцу, који је обележио г. Сг. Новаковић својим покушајем, као и својом расправом о томе у једној од Чувених Годишњица.

Овај ће еп потпуно задржати народни тип певања. Много је већи од досадашњих покушаја и подељен је у 20 песама, од којих је „Сукоб између Вука и Милоша“ друга на реду. Она није самостална, већ је, у главном, прелевана једна од оних Бугарштица које су штампане у Богшићевој Збирци, с извесним изменама.

Приређивач жели, да му име за сада остане непознато.

Лов ловити по гори зеленој;
На добре се коње посадише,
А за њима слуге и соколи
И хитлени хрти и огари,
Одјездише пољем крушевачким
У Јастребац, у гору зелену.

Кад је подне било превалило,
Ал' ето ти славног Цар-Лазара
И са њиме Вука и Милоша,
Вратају се с Јастрепца планине.

Гледала их царица Милица
Са чардака на тананој кули,
И са њоме до две миле кљери,
Вукосава и лепа Јој Мара;
Кљерима је тада говорила:

„Видите ли, моје кљери драге!
„Где нам језди ваш мили бавајко
„Из јуначког лова са планине?
„Та срећан је сада и до века
„Уз два зета, два сива сокола!
„Један ми је по јунаштву чувен,
„По јунаштву и мушкој лепоти,
„А други је по колену славан,
„По господству и по старешинству;
„Благо Лазу који их имаде!
„Они су му вазда десна рука,
„Они ће му бранит' царевину.“

Расрди се Бранковића љуба,
Срдито је мајци беседила:
„Мудра ти си, моја мајко мила,
„Мудра јеси, али звориш лудо!
„Где је гавран налик на сокола?
„Где је слуги бити господаром?
„Где се Милош може мерит' с Вуком?
„Милош ти је слуга у Лазара,
„А Вук држи земљу и градове,
„Господар је земље Херцегове;
„Бранковић је рода господскога,
„Родила га од града госпођа,
„А Милош је рода сељачкога,
„Проста га је сељанка родила,
„И ковила млеком одојила,
„С тог' и зову њега Ковилићем;
„Што га хвалиш да је довар јунак,
„Не би смео на мегдан изићи
„Бранковићу, моме господару.“

Мајка мучи, ништа не говори,
Бира речи, да кљер'ма угоди,
Ал' говори сестра Вукосава:
„Истина је, сејо, што говориш,
„Бранковић је од старина чувен,
„Господскога рода и колена,
„Родила га од града госпођа;
„Мог Милоша родила сељанка,
„А ковила млеком одојила,
„Но ковила јуначкога соја:
„Овилић је јунак од јунака,
„Два би Вука на сабљи разнео.“

Цијену Мара кано љута гуја,
Вукосаву руком ошинула;
Кодико је лако ударила,
Прстеном јој лице нагрдила,
Одли крвца њено бело лице;
Стаде млада грозне сузе лити,
И отират' црну крвцу с лица,
Па отишета у зелену башту,
Где се, јадна, сита наплакала.

Мало било, дуго не трајало,
У двориште дојезди Лазаре,
Под њим коња прихвата Милица,
Бранковићу поносна му љуба,
Нема кога да Милошу прими;
Стаде јунак брижно погледати,
Обазре се и тамо и амо;
Тада приђе госпођа Милица,
Да прихвати коња под јунаком,
Ал' јој Милош прихватит' не даде,
Већ погледа у зелену башту,
Те угледа своју верну љубу,
Где пролива сузе низ образе;
Скочи Милош са коња витеза,
Па похита у зелену башту.

Пита љубу Овилић Милошу:
„Што је теби, драга љубо моја?
„Која ти је голема невоља,
„Те проливаш сузе низ образе?
„Откуд крвце на беломе лицу?
„Ко је теби нагрдио лице?“

А верна му љуба одговара:
„Мој Милошу, мили господару!
„Зло ти сам се тобом похвалила,
„Сестра ми је нагрдила лице.“
Па му каза што је и како је.

Кад дочу војвода Милошу,
Плану јунак кано огањ живи,
Кроз срце му вреда крвца јетру,
Па поскочи на ноге јуначке,
Једним скоком из зелене баште,
Другим скоком те пред Вука стиже,
И овако њему проговара:

„Мој пашанче, Бранковићу Вуче!
„Твоја љуба, поносита Мара,
„Уд'рила је моју Вукосаву,
„Пролила јој крвцу низ образа,
„Те је, младу, горко уцвела;
„Ти кеш, Вуче, прекорети љубу,
„Почит' је да је милостивна,
„К'о што сестри свакој доликује.“
Одговара Бранковићу Вуче:
„Да луд ли си, Овилић-Милошу!
„Видим данас где памети немаш!
„Где ти хоћеш, што не може бити:
„Да госпођа, Бранковића Мара,
„Свије главу испред Ковилићке?
„Ако ју је једном ударила,
„Старија је сестра и госпођа,
„Те јој, пашо, замерит' не могу.“

И реч по реч, они успламтише,
Војводе се љуто завадише;
Трже сављу из корина Вуче,
Ал' му Милош уступи' не хоте,
Севну савља у његовој руци,
На сављу му сављу дочекао;
Стоји звекет љутога оружја,
Из оштрица жива ватра сева,
И одлете по комад и комад;
Ал' је Милош јунак од јунака:
Замори се Бранковићу Вуче,
Замори се и клону му рука,
Паде савља у зелену траву;
Пренаде се Бранковићу Вуче,
Плека даде а бежати стаде.
Ал' поскочи Овилић Милошу,
Сустиже га двору на вратима,
За бела се грла дохватише,
Носише се по мермер-авлији;
У Милоша срце је јуначко,
Он обори Бранковића Вука,
Обори га на земљицу црну.

Пискочи им тасте, Цар-Лазаре,
Пренаде се, погубиће главе,
Па овако њима говорио:

„Не те, децо, Бог вас не видео,
„Ман'те с' кавге, далеко је било!
„Шта ће о нам' рети други људи?
„Смејат' нам се кано деци лудој!
„Бижете се и крв пролевате,
„А Турци нам на куќноме прагу!
„Кад улудо погубите главе,
„Ко ће нама бранит' царевину?“

А Милица говори Милошу:
„Немој зете, да од Бога нађеш!
„Да нам кућу у црно завијеш,
„Да нагониш беду и невољу!
„Јунаштво је твоје превелико,
„Твоје име светло на дивану,
„Славе твоје надалеко нема,
„Зар је хоћеш, за невољу нашу,
„Мрчит' крвљу свога пашенога?
„Не Милошу, не огреши душу,
„Срамота је пред Богом и људ'ма.“

Пусти Милош пашенога свога,
Поклони му живот на мегдану,
Па овако њему говорио:

„Устај, море, Бранковићу Вуче
„Дигни сављу, подици се с њоме,
„Па се хвали својој верној љуби,
„Да ти не смем на мегдан изићи,
„Мог'о бих те сада погубити,
„И љубу ти у црно завити,
„Али нећу, јер смо пријатељи,
„Поћи збогом, не хвали се више!“

Тад говори славни Цар-Лазаре:
„Прој'те с' кавге, моја децо драга!
„Хајте са мнош на горње чардаке!
„Да се жедни напојимо вина,

„Да зборимо како пријатељи,
„Да живимо како доликује.“
Па уђоше у веле дворове,
Милош оде својој верној љуби,
Да је теши и да је милује.

А Милица сетна, невесела,
Од јада је заболела глава,
Све се боји: ово на зло слути!
Све се боји: добро бити неће!

Ал' се Вуче веше зарекао,
Зарекао, Богом затекао,
Да се хоће осветит' Милошу;
Што рекао, то је учинио:
Знано вам је име Бранковића.

ШТА ЈЕ ВАСИОНА?

ЈЕДНА АСТРОНОМСКА СНИЦА

од

Проф. Ј. Михаиловића

Питање о томе, шта је васиона, старо је толико исто колико и сам род човечански. Требало је да прође 60 векова астрономских посматрања, па да мисаони човек дође једном тек до појма о облику, величини и природи васионе, у којој он плива као једна најсићушнија капљица у безграничном океану.

Данас нам је свакако врло лако рећи, да се Земља окреће око своје осе као нека чигра за дан и ноћ и око Сунца за једну годину, макар да нам привидне појаве на први поглед кажу да се то збива обротно. Али ваља знати, да је то резултат великих борби између првобитних појмова, који се заснивали на привидним посматрањима и између научних истина које су самим фактима утврђене. Нас би сувише далеко одвело у овој прилици кад би износили како је текла сама та борба, те с тога се у то нећемо ни упуштати, макар да је она и веома занимљива и веома поучна. У место свега тога, довољно је рећи само толико, да је данас без поговора утврђено: да је наша Земља планета, која прати Сунце и то не највећа; да је Сунце грдна, усијана лопта, која даје светлост, топлоту и живот на површинама 8 главних планета и преко двадесет њихових пратилаца, које су све скупа према њему веома мале; осим тога, Сунце одржава више од 430 планетица и комета и сва та пратица Сунчева чини једну провинцију, потпуно одређену у царству васионе. Ту провинцију астрономи називају *Сунчани систем*.

Пратећи астрономске радове, ми проширујемо и своје појмове, стварамо себи идеје о даљинама које нас раздвајају од звезда. Истим путем сазнајемо, макар и са врло великим тешкоћама, да су те даљине несравњено веће од оних даљина које раздвајају планете од Сунца.

Па колике су те звездане даљине? Оне су толико огромне, да нас и највеће наше, земаљске мере изађу при исказивању тих даљина. Тешко би нам било изговорити број километара, који би представљао даљину најближе нам звезде. За то се овим, нашим, обичним мерама и не служе астрономи. Мера је њихова на први поглед врло чудновата. назива се *година светлости*. . . . али постаје врло обична кад је читалац схвати. Светлости треба 8 минута да дође до нас са Сунца, а неколико сати да прође цео Сунчев систем. Њој треба 4 године, да пређе простор који нас раздваја од најближе нам звезде, а то је α -Centauri. То се астрономски каже: „четири године светлости“. Већина звезда удаљене су за

још већу даљину, а велики телескопи откривају нам и такве звезде, чија је даљина тако огромна, да њиховој светлости треба и више хиљада година, па да је пређу!

Читаоцима је без сумње познато, да светлост за једну секунду времена прође простор од 300.000 километара дужине, а то је таква брзина, да Земљу више од 7 пута може светлост унаоколо обићи за то време. У коликој ли се грдној бескрајности појављује васиона, кад се само помисли на број секунда, које протече за једно. . . хиљаду година!

Ну има једна интересантна ствар, која нас још већма изненађује. Ван граница Сунчаног система, светлост нашега Сунца иде за још нешто мање од 20 сати, а већ на границама те васионске провинције Сунчево зрачење једва износи један хиљадити део ове јачине, коју даје Земљи. Ако би се Сунце, чија нам светлост засићује и сажиче очи, пренело на даљину *најближе звезде*, оно би нам изгледало у облику *мале* звездане П величине, те би му зраке сасвим слободно могли гледати, и управо само по светлосним зрацима његовим могли би га и смотрати на небесном своду, јер би му величина била сасвим не приметна. С друге пак стране, поуздано знамо, да је звезда α -Centauri бар два пута сјајнија од Сунца и да је најјејачија звезда на небу — Сирјус, 200 пута већа или сјајнија него ли наша звезда која нас греје, осветљава и одржава.

Средства за откривање природе небесних светлила и васионе усавршавају се све већма. И у колико се даље у томе успева, у толико ће нам идеја о саставу васионе бивати све чистија и јаснија. Па већ и сада, ма и непотпуно наше знање о звезданим даљинама, доводи нас ипак до врло интересантних закључака:

1. Звезде су сунца, исто и још много више сјајнија од нашега. Сунце је дакле звезда.
2. У целокупности својој васиона је тамна и хладна и само се у непосредној близини звезданих центара може развијати и одржавати живот, као што га видимо на Земљи.

* * *

Сада се можемо са две три речи осврнути на масу Сунчеву, пошто смо се мало задржали на зрачењу његову. Тек ћемо овде видети, колико је његова улога од незнатне вредности кад се узме у роју од безбројних, других сунца.

Маса је Сунчева огромна за наше схватање, јер представља две милијарде милијарда милијона тона! Од Земљине масе већа је преко 324 хиљаде пута, а чини лопту, која је више од 1 милијона 280 хиљада пута више од Земље. —

Тежа је на површини Сунчевој 27 пута јача него ли на површини Земљиној. Један земаљски човек тамо би био тежак просечно по 1500 и 2000 килограма. Тамо

бисмо једва могли одржати пешир на глави и цигару међу уснама! Кад би се маса Сунчева разредила подједнако у једној лопти, чији би полупречник био једнак половини звездане даљине, тада би се постигла толика разређеност какву је тешко појмити. У милијон кубних километара једва би се могло наћи материја за који незнатни део грама. То је управо као толико разређен гас колико и најбољи вакум што га можемо наградити својим најсавршенијим апаратима.

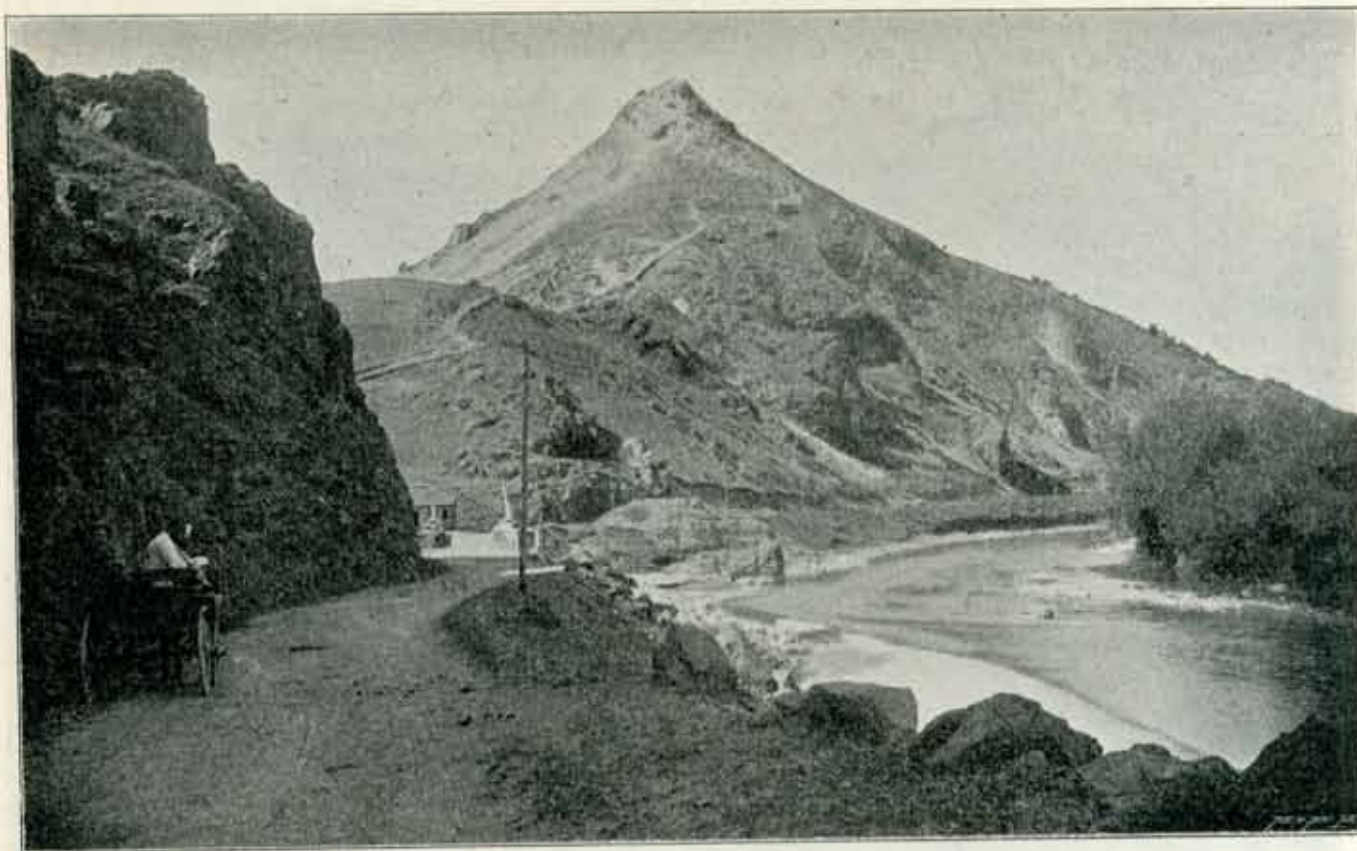
Није искључена могућност, да у просторима међузвезданим има материје у разређеном и тамном стању и у већој количини. Ну многа факта су противу тога и питање о томе било би чисто хипотетичко. Позитивна наука може рећи само толико, да у васиони једино имају звездане масе, да су тамне партије заступљене само у планетама и астерондима, чија је маса незнатна према звезданим. А пошто се главна маса у васиони налази на врло високој температури, то је и количина енергије, коју она има, огромна према количини материје коју захвата.

При погледу на звездано небо изгледа, као да се та сунца скоро додирују међу собом, а у ствари су толико удаљена, да свако од њих може дати уточишта неколиким планетама, где би се живот могао развијати, можда сличнији нашем, него ли што то ми и можемо замислити.

Ми, до душе не смемо тврдити, да баш свако сунце одржава по какав органски свет, али индукцијом би се могло доћи до таквог једног закључка и то скоро са она, ком истом вероватноћом као и за сваки други закључак-ији је предмет нашег непосредног учешћа.

Многобројна та сунца нашега неба истина нас не греју каквом топлотом, јер је ми непосредно не опажамо. С тога многи мисли, да та телеса нису усијана. Моћу тим, ми смо навикнути да увек видимо како велике количине топлоте распростиру усијана тела. Сасвим је дакле природно закључити и то, да је и свако тело, које зрачи своју светлост, у исто време и усијано.

Посматрајући пак на нашој Земљи у маломе радобилате моћи васионске, можемо закључити сличним пу-

ИБАРСКА КЛИСУРА. Фотографски снимак Д. Ј. Дерек.

Видљиви део света састављен је у највећој мери од усијане материје, која је груписана у лопте, веома удаљене међу собом. Те су лопте сунца. Вероватно је, бар у опште, да се око сваке од њих окрећу планете, релативно хладне и познате масе, на којима се развија живот!

Многе су звезде двојне. Једна се окреће око друге за извесно време, а средиште тога окретања је заједничко тежиште њихових маса. Ово уже друштво сунаца некад је састављено и од три, четири па и више чланова који се тек телескопима могу разликовати. А има и читавих јата звезданих, где се по више хиљада сунаца крећу у доста узаном простору васионе и групишу као у неке облаке налик на оне мушице чији се ројеви виђају лети при заласку Сунца.

тем и да је све оно настањено што је у опште подобно за становање. Земља је само једна веома незнатна мрвица од васионе и она свакако није могла исцрпiti баш сву васионску моћ стварања кад је настањена од полуса до екватора и то тако да једни становници живе на рачун других и т. д.

* * *

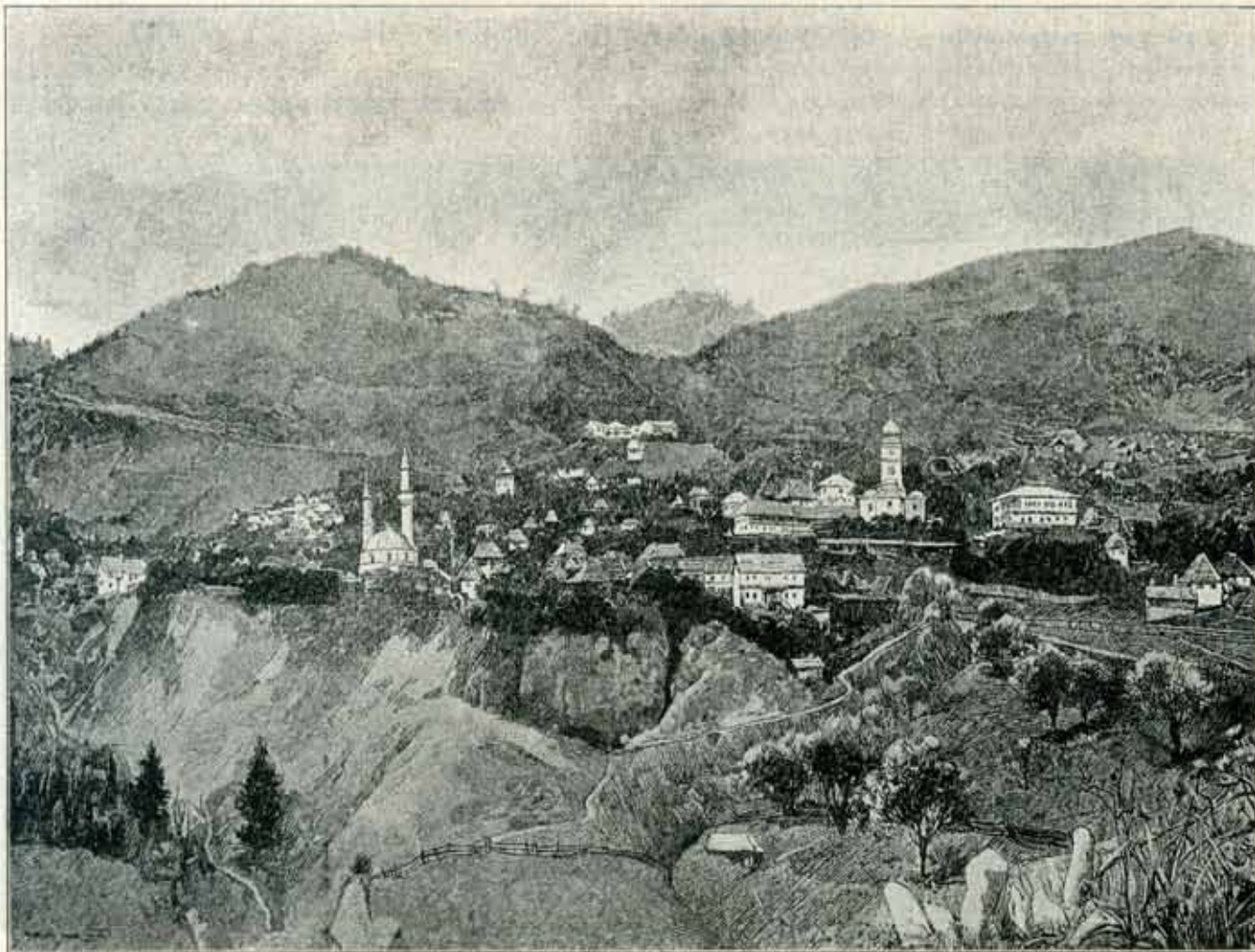
Разлажући ово до сада ми смо скоро неосетно дошли до доста тачне идеје о *природи* видљиве васионе, али ако желимо одредити и њен *облик*, тада се осећамо научно веома сиромашни. Томе се не треба ни најмање чудити, јер је том сиромаштву узрок врло прост. Запитајте једнога човека, који од постанка својег није никако изашао из куће, да вам представи својну архитектуру

те куће, па ћете онда појмити како је тешко астроному одговорити кад га упитате да вам представи облик видљиве вационе!

Пре свега, поглед на звездано небо при ведрој ноћи задржава нам се на једној беличасто-светлом и неравном траку очевидно звездане природе: то је *Млечни Пут* или *Кумовска Слама*. Она као неки појас обавија Земљу и сав Сунчани систем и пружа се скоро у правцу једног од највећих кругова небесне сфере. И кроз мање дурбине види се како је састављена као од неке звездане прашине, а већи телескопи набрајају тамо звезда на милијоне. Многа опажања уверавају нас, да је наше сунце *једна звезда из Кумовске Сламе*. Оно је само једна јединица у милијонима. У распореду звезда опажа се, да су оне све већма збијене у колико се већма иде Кумовској

ту партију само с једне стране, док би нас сиољна партија обавијала са свих страна у облику једног великог круга.

Ну оваки закључци ослањају се само на мало знакова, те с тога су и спекулативни испитивачи у том смислу постали мало обазривији, од кад су им факта почела одрицати њихове системе. Ма како било то у самој ствари, извесно је ипак — у колико се то данас може рећи — да највећа количина видљивих звезда чини велики скуп у облику равног слоја, састављеног од звезда на милијоне. И вероватно, да ће земаљски човек задовољавати своје научне амбиције у астрономским испитивањима само у границама ове *вационе која се види* и да ван тих граница никада не можемо покрпсти ни један научни податак.

ЧАЈНИЧЕ, ГРАД У БОСНИ. Сликао Х. Шарлемон.

Слами, а у том се правцу виде и све ситније звезде. Та се околност потпуно слаже са фактом, да је Кумовска Слама управо један слој звезда у који смо и ми утопљени као један најситнији део ње. На самој Кумовској Слами виде се и одвојене партије као огранци који су такође састављени од звезданих јединица и прате главни правац Кум. Сламе. Онде, где се ови огранци сједињују са главном партијом Кум. Сламе, опажају се места знатно сјајнија од осталих.

Таква појава слагала би се врло добро са стварношћу, ако би Кум. Слама била састављена од две партије: спољне прстенасте и унутрашње прстенасте или дискоидалне (котурасте) и то тако, да равни прстена и котура граде извесан угао међу собом. Наше би се Сунце налазило у унутрашњој партији и ми би по томе видели

Иа и таквих небесних прилика, чија је природа још доста тајанствена, а то су *малине* или *небулозе*. То су бледе прилике које се већином виде само кроз велике телескопе. Да ли то нису светови који се тек стварају? Можда! . . . али су те прилике у сваком случају тешке везане за Кум. Сламу него ли за звезде, јер их је све више по броју у колико се иде даље од равни Кумовске Сламе. Па какав је онда састав видљиве вационе? Један слој звезда и два полуса небулоза! . . . Све то изгледа непомично у бескрајним даљинама, а у ствари се све то окреће, креће, јури, зрачи топлоту и светлост, а можда се око њих окрећу — од нас за навек сакривене у зрацима звезданих маса — милијона планета, на којима гмиже живот у најразличнијим облицима и најразличније интелигенције.

ПЕСМА МРАКА

Било је вече благо, и ветрић тихи
Полетао је лако, рек'о би сетно,
Милујући нам градић, ко руком меком,
И стари мост и реку и поље цветно.

Бледи је месец сјао. По граду, пољу,
И малој шуми блиској сенке су мрачне,
Баш ко утвари исте, падале дуге,
Сенке, вечите друге светлости зрачне.

Ја сам се крен'о самац да у тишини,
Мислећ' на судбу своју, у своје заћем;
Да у маштању слатком, у верном другу,
Дугој самоћи својој утехе наћем.

И све је било мирно. Мој корак само
Стазом се малом чуо и ништа више,
Кад, а од једном поче, ко из даљине
Да глас некакав тужан тихо уздише.

И то глас отран и незнан, а тако мно,
Глас као песма цела и хармонија,
Који к сновима мис'о поведе моју,
И у слике ми машту поче да свија.

Песма је вила тиха, ал' тако силна,
Да ме целог прожма и прови груди,
И ја осетих како са дна ми душе,
Нека њој слична песма ко да се буди.

О ти незнани свете, што песму вијеш
Сети и вољу неком што те потреса,
Ко си и где си, реци! гласно запитих,
А ветрић с грађа поче лишће да стреса.

О видиш, ја те не знам, незнани свете,
И никад нисам чуо песму ти ову,
Али осећам сада да нам се душе
Музиком овом сличном жељкују, зову.

И ја те помно слушах, о песмо мрака,
Ти, што се силна дижеш из царства мира;
Јер више но и светлост, но свако знање,
Мени сазнања даје звучна ти лира.

ДАЉИНА МЕ МАМИ....

Јесење је доба. Сунце благо греје.
Пожутела поља и шуме већ свеле,
Кроз прашину златну што по зраку веје,
Тамо у даљини поглед су ми среде,
Па ми слатком чежњом испуниле груди,
И машту ми дигле да кроз незнан блуди.

„Халде“ веле: „е нама! Разви крила лака,
„Кроз светлост се крени тако пуну дражи;
„Ка извору халде, где се туга свака,
„Напојена ствара у мелем што снажи.

„Даљина те жељка, даљина те зове,
„И срећу ти нуди и радости нове.“

И дршћу ми груди. Кренула се мис'о,
У даљине плаве што их сутон скрива,
Да у тајне продре, што их човек пис'о,
И ватром их ствар'о свога срца жива.
Даљина ме маме, даљина ме зове,
И срећу ми нуди и радости нове.

ПЕСНИКУ

Ударај жице звонке на моћној лири својој,
Одјече људскога бота, песниче вазда тужни;
Загрми песмом новом, да дрхте носни људи,
Варљиве што су славе вечити били сужни.

Као што ватра искре, и твоја песма нова
Варнице нека сипа и свака нека пали;
Нек' трулим друштвом нашим крене се глас ти исто
Ко с мора када хучног страшни се крену вали.

Доста си људе шив'о и прич'о правду вечну;
Доста си муњом трес'о да падне тмужа густа,
Безумни људи јоште песму ти нису чули,
И песма твоја, ево, остаде песма пуста.

Речи ти тако благе, нежностју што су хтеле
Заспали дух у људи да с нова небу дижу,
Залуд си људ'ма слао, кад људи сваки даном
У страшној борби својој све гуштљем мраку стижу.

Нек' твоја песма нова, као што ватра искре,
Варнице многе сипа, и свака нека пали;
Нек' трулим друштвом нашим крене се глас ти исто
К'о с мора када хучног страшни се крену вали.

С Н О В И

Ја вас не сањам више, о моји лепо снови,
Што сам вас некад сањ'о, када сам младит' био;
Кад сам у чежњи некој, а и сам не знам зашто,
Тугов'о самац често и горке сузе лио.

Ил' без узрока кад сам напушт'о друштво своје,
Обузет чувством таквим које се не да рети,
Тишине жудан хит'о у крило шуме блиске,
Где вечност мирно тече и никад не стаје теги.

Сад залуд очи склапам и надам барам себе;
Залуд вас жељно чекам кад год се поноћ спрема;
Једна за другом поноћ лако у вечност тоне,
Ал' вас тужноме мени никако више нема.

К'о сјајне звезде многе пред зором што се гасе,
К'о што под јесен мирис пролећног цвећа вене,
Ил' к'о што сива магла пред моћним сунцем бега,
Тако сте и ви, снови, одбегли тужног мене.

Ђорски.

НА ВРБИЦИ

— ПРИПОВЕТКА —

М. Ј. РИСТИЋ

(свршетак)

Ти, Маро, данас сувише брзо радиш! рече мајорица праља кад је око девет сати пре подне обиђе да види шта је урадила. Баш ти је бело рубље, није као оно прошлога месеца кад ми ниси ти праља, него она Јеца што ради код госпође поштарке. Ја не знам како госпођа поштарка може да је трпи. Ваздан гњечи, гњечи, и опет јој рубље није ни принети овом твојем... Видиш, молим те, хтедох заборавити да ти дам Розикину белу кецељу с чипкама да је опереш. Она ме је молила да јој се та кецеља данас опере и углача, да је метне сутра кад пође с малом Маром у Врбицу.

— Већ ми је дала, и ја сам је одмах опрала; ено је где се суши, одговори праља.

— Истина! Е то је сад велика срећа за Розику. Ах! ал' ће сутра деца да се радују. Ја сам својима већ све спремила. Мој Сташа није могао издржати да не обуче своје одело и да не онаше сабљу. Тата га је довео преда се и показивао му марширање. Ех, ала је то било лепо и весело... А како је сиротињској деци? Како ли је њима кад виде у својих другова све ново, а у њих нема ништа? — Ту се у госпође мајорице заводнише очи и она уздахну, али тако уздахну као да је искрено осећала сав бол тих малих створења која неће осетити оне радости које ће њезин Сташа осетити.

— Истина, Маро, па ни твој Миша ваља да није добио припове?

— Јесте нешто, једва одговори праља.

— Видиш, ја имам за њега леп капут и панталонице свога Сташе. Он неће, угурсуз, да носи кратке панталоне „ко балавци“, како безобразно вели. Чекај, молим те, да ти их спреим, да не бих заборавила, — а госпођа мајорица оде да нађе одело.

Кад донесе одело беше сва радосна што је могла учинити ову услугу; али се веома изненади кад виде, да му се Мара баш није толико много обрадовала.

— Хвала Вам! Што сте се трудили? То није баш ни тако старо. Немојте, молим Вас, немојте! Оставите, рече она по други пут, савлађујући своју непријатност. Колико би јој мило било да није добила то одело. Веома радо би га вратила, али није смела бојећи се да не увреди госпоњу мајорицу коју је веома волела и којој је била обвезна. Примивши одело, захваљујући још једном и остави га на страну, да га доведе понесе кући.

Дотле, док није добила ово одело, и ако се није била помирила са тим да своје детету такво одело спреми за Врбицу, ипак је подносила мисао да га прими, јер је увидела да јој није могуће одбити га: ко зна колико би се госпођа мајорица наљутила на такво што? Али сад, кад га је добила, кад год би погледала на оно место у перионици где је била оставила одело, биваше јој веома непријатно. Сад би највише волела кад би га могла бацити у ону ватру под оним казаном који је на неколико корака од ње горео. Ах! како би задовољна била кад би могла овако од овога корита посматрати како она старудија гори! Најпре би, јемачно, изгорео преник, па

онда за њим панталоне, па капут. Какво би јој задовољство било гледати како ватра лагано захвата ногавице, крајеве од рукава, парчад која покривају цевове. Ах! како би се тиме одужила и својем покојном Аци!... Да, то је истина, али Миша, шта би Миша радио кад би чуо да је његова мајка сагорела одело које је било поклоњено њему за сутрашњу Врбицу? Јест, Миша јој није дао (госпођа мајорица јој већ није више падала на ум), да створи себи то задовољство и да се покаже перна својем покојном мужу.

Хитала је, веома је хитала с прањем само зато да што пре оде кући. Понеће га, али ће га сакрити од Мише. Не ће он ништа до сутра у јутру знати. Најпре ће га вешто испитати: да ли би волео да добије какво старо одело? па ако види да би он то веома волео, онда ће му га дати, да му не би било жао; али, ако би њему било свеједно, ах! тада... Ту сирота жена погледа у одело, али погледом суровим, дивљим, као нешто што веома мрзимо и чему желимо да се осветимо.

Вечерала је врло брзо, а кад је пошла, госпођа мајорица зачуди се кад је пре свршила онолики посао и кад је пре вечерала. Брзо се опрости и поче хитати кући. Одело је држала левом руком, између мишке и левих ребара. Кад год би наишла на такво место где нема много пролазника, притискала би га онако исто као што мајка штипа крадом дете кад га вуче са сокака кући. Речи њеног мужа непрестано су јој биле у памети. Час по, она би се сећала оне страшне речи које се ужасно плашила. „Рђа, слушај, Маро, рђа тера оне људе који узимају старо одело. Сва рђа која се налази у некој кући изиђе из ње са старим оделом“. Рђа, па њу, на њеног Мишу рђа да пређе! Он, тако мали, тако слаб, који баш треба да расте, да напредује, да он са овим оделом навуче рђу на себе! Ах, то неће никада бити. Али ако он буде хтео ово одело? Ех, тада да бومه да она не би хтела ништа радити против тога, али може бити њему неће баш толико тешко бити да остане без оваквог одела.

Кад уђе у своје двориште, лагано се приближаваше стану, трудећи се да како год избегне сусрет са Мишом. Прозор још није био осветљен. Мала лампа још није упаљена: биће, може бити, да је Миша још на улици са децом. Опица више врата место на коме је кључ обично висио и ту га нађе. Отвори врата и одмах бесно баца онај завежљај са оделом у онај празни простор за дрва, који је под камином. С пола метну једну даштицу тако да се ништа вије видело.

Није га хтела звати зато што јој је жао било да га одваја од деце с којом је био и што није смела да се сусрете с њим овако одмах, бојећи се да ће му прво питање бити: „Шта је са сутрашњим оделом?“ У место тога, она га пусти да игра, а сама седе на кујнски праг и размишљаше, чекајући га да дође.

Миша се међу тим лепо забављао у друштву својих другова из његове улице. У почетку се причало о Врбици, а после се прешло на причање разних прича. Многи су знали разне приче које су чули од својих старијих; Миша, међу тим, није ништа причао, њему код куће нису никад ништа причали.

Баш су свршили причу о једној лисици која је преварила вука, кад дође једно дете и одазва Мишу кући. Он уђе у кујну и виде где му мајка на камину спрема

вечеру. Пољуби је у руку, и оде у собу. За мало, дође и донесе пропис да га покаже мајци.

— Ево, мајко, јутрос сам добио четири. Господин ми је казао да већ почињем лепше писати. Ако наставим тако, вели он, нећу више имати као пре двојака и тројака. Питао ме је и Рачун и Српски. Нисам знао најбоље, али господин се није на мене љутио и није ми казао да не знам ништа; још ме је помиловао по глави.

Она је све то слушала, али јој је мало било до тога. Оно што је она мислила било је: шта ће сутра бити? Хоће ли му сутра казати за одело и хоће ли му га дати да га обуче?

— Лепо, Мишо, лепо синко, проговори она кад он заврши и однесе пропис опет у собу.

За тим му даде оно мало што је било у кући, да вечера. С почетка га је гледала како је јео. Питао је: хоће ли да јој прича оно што је слушао мало пре на улици, о вуку и лисици? И не чекајући њена одговора, он поче причати. Она га је донекле слушала, за тим оде у собу, оставивши на њој врата отворена и рекавши му да он настави причање. Ушавши у собу, наслони се на свој кревет и, за мало, заспа. Он јој, међу тим, причаше врло живо.

— Видиш, мајка, рече он кад заврши причу: мени је веома жао сиротог вука. Он је био тучен од онога газде чији је сир лисица крада и још је њу вукао на леђима. Је ли, мајка, да је ту лисица били врло рђава? — Је ли да није истина што нека деца кажу да има и људи таквих? — Могао је он питати још дуго, ништа не би дознао од своје мајке коју је умор био толико савладао да је мало била спремна да слуша причу о вуку и лисици и да мисли да ли има таквих људи као ова лисица. Он уђе у собу и виде да мајка спава, и као што је увек у таквим приликама радио, не хтеде је будити, него и он, после мало времена, леже.

*

Она је још прошле недеље била решила да у суботу, кад је Врбица, не иде на рад, него да остане код куће и да му прикрије и удеси кошуљу. Тако је и радила. Јутрос,

кад се дигла, одмах му је, пошто се уверила да он није ништа сазнао о оделу, нашла ту кошуљу, прегледала и видела да ће му моћи поднети. Узде обућу, виде да на њима нема потпетица и да су дотрајале. То су још оне које је змус'o Божићу добио у школи, као сиромашан ученик. У осталом, кад се очисте, биће и оне приличне. Нађе и његово, једино, одело. Панталоне су се биле и доле исцепале и излизале, али њој се ипак не учинише толико рђаве. Кад их добро разгледа, оде још једном у собу да види како Миша спава, и кад виде да тврдо спава, врати се у кућу затворивши врата за собом. Као помамна извуче оно одело испод камини. Простре по

циглама то добивено на једну страну, а ово његово старо на другу. Поче поредити његов капут са овим добивеним и виде да је његов изношенији, масне јаке, покварених руница. Овај добивени, пак, није био баш толико рђав, шта више, без мало, могло би се рећи да је готово нов. Кад сарши тај преглед, она узде панталоне и преничи. Све беше онако исто као код капута. „Па зашто овда он не би узео ово одело кад је овако добро?“ — Помисли она. „Зар не би боље било да изиђе у овом оделу него у свом старом?“ — Ту она погледа и у једно и у друго одело, као да она треба да јој одговори: хоће ли узети једно или друго.

Тренут-два стајаше тако размишљајући о томе, кад јој се учини као да се Миша буди. Кад осе-

ти то, наједном зграби оно добивено одело, па га баца у овај празан простор у коме је било. „Шта? Зар ја да учиним то? Не! Не! Изношеније је, то је истина, али ћу ја њега мало поквасити и превући неглом. Јака! Јаку ћу му очистити сапуном, па ће бити као нова; рунице ћу му прихватити и биће добре. Панталоне исто тако.“ — Ту се она осмехну. Погледа на одело под камином као да хоће да му се освети.

Кад Миша устаде, ништа је није питао, ништа тражио. Каза јој да им је господин рекао да не доноси књиге, јер ће се још вежбати у певању: „Одистеје Воскресење...“

Она му даде да доручкује и он за тим оде у школу. Ишао је весело, брзо; ништа његову детињу душу није

ЧУДОТВОРНА БОГОРОДИЧИНА ИКОНА У ЧАЈНИЧУ. Сликао Х. Шарлезон.

узнемиравало. Кад и кад сетио би се одела, али би се у исто време сетио и своје јадне собице и материна рада. Он је знао врло добро како се његова сирота мајка мучи. Ах! колико је пута зими долазила са посла озебла, уморна, па ипак је доносила тако мало новаца као своју зараду! Зато он сада не осећаше никакве жалости кад виде своје излизане панталонице и поцепану обућу. Ту се сети и Бориних јучерањих речи у школи. Ух! помисли Миша: како може томе да се радује? И то ми је нека радост, узети онај капут и панталоне које је јуче Пера имао на себи?

Ту му некакав камичак уђе кроз подерани ђон у ципелу, и он се саже, извади га врло мирно, без љутње, на против, беше чак и весео. Једном-два, још и поскочи и за мало беше у школском дворишту. Деца су сва била нестрпелива, чекајући да чују и друго звоно, да уђу у разред. На скоро, звоно зазвони и ђаци појурише готово један преко другог у школу.

Кад учитељ уђе, ларма, шапутање, препирање о звонцету, буботак за какав удар добивени на пољу, почеше мало по мало престајати. Господин их опомену да пазе да лепо певају, да се после подне не осрамоте на Врбици. Поче певање. Певало се као увек у основној школи. Лаза је водио, а остали су помагали. Миша је од срца певао, и ако није имао никаква гласа. Господин их је враћао по неколико пута и после једног сата, у девет, престадоше с певањем. Тад им Господин рече да пазе на ово што ће им сад казати:

— Децо, више ништа нећете имати. Сад ћу вас одмах пустити. Али, пре но што вас пустим, желим да вам кажем неколико речи. Кад вас пустим, нека сваки од вас оде својој кући и нека се спреми за Врбицу. После подне нека сваки дође умивен и чист. Ко би ми ма најмање неуредан био у томе, њему нећу дати да иде на Врбицу. Сваки, и најмање сиромашан ученик, то ће моћи учинити. За одело, пак, ко какво има, у онаком нека и дође. Лепо је да дете има ново одело, али нека они од вас, који га немају таквог, не мисле да је ружно доћи у староме. Нека оно буде ма колико старо, само да не буде тако поцепано да је срамота од света који вас посматра. Пазите на ове моје речи, и тако урадите. Сад лагано излазите. После подне у један сат да сте сви овде.

Они лагано излажаху, док се не дочепаше врата учионице, а чим из ње изиђоше, појурише једно за другим. Кад Миша ванђе, господин га заустави и запита га, како је? Миша промуца нешто, што учитељ не разуме, али га ипак помилова.

Сад је Миша још задовољнији био. Ишао је брзо, али тако да је неки пут тако убрзавао свој ход као да га у тим тренуцима нека јача снага тера. Њега је господин помиловао, ма да он није најбољи ђак. Шта више, неких пута деси се да не научи задаћу, и господин га ипак не грди. Рачун је прилично знао, али Историју вије баш лепо одговарао, и господин је увек добар према њему. Никад га ни за шта није грдио, као друге неке који су се тукли каменицама.

Премислајући о свему овоме, он уђе и у своје двориште. Мајка је била у шупи, у неком послу. Кад је не нађе у кујни, зовну је и замоли да му спреми воде и сапуна да се умије, за тим јој исприча све што им је господин казао. Његов је језичић говорио слободно, задовољно, као што увек говоре они који причају нешто што

им је мило. Она је све то слушала и беше веома радосна. Кад јој он исприча и оно што је господин рекао о оделу, она не могаде да га не упита:

— Па шта ћу с тобом? Ја теби нисам ништа купила нити за тебе одкуда добила. Ти мораш ићи у томе староме — и ту га добро погледа.

Он погледну опет своје одело и весело јој одговори: — Па добро! — Чувши ове речи, она му притрча и рече му: „Није, Мишо, мајка је тебе преварила. Донела сам ти врло леп капут и панталонице од госпође Љубе: одело њенога Сташе. Нисам само хтела да ти кажем, хтела сам да те изненадим.“ Тад она приђе камину и извади испод њега одело. Кад га Миша виде, би му непријатно, сети се опет Боре. Не, он, Миша, никада неће узети то одело! Мајка га посматраше, он и не приђе оделу. Она му рече да га проба, а он јој одговори, да не мари да га проба. Тад она притрча њему, бризну у један нервозан плач и као ван себе грлећи га поче непрекидано и кроз плач:

— Ти не ћеш, је ли, чедо? Је ли, моје добро дете?... Ти не ћеш да ожалостиш своју мајку? Ти не ћеш да носиш туђе старо одело да те бије рђа? — Ту она погледа с пуно мржње одело и згази га ногом, као да хоће за нешто да му се освети.

— Је ли, Мишо, мајка ће ово овде да прикрије — и ту она показа руком на поцепано место на капуту. Тако исто ће и ове рупице да поправи. Па и ове панталонице, и то ће мајка да поправи. Ципеле ће да очисти па ће бити као нове. Кошулицу ће ти дати ону што је јутрос спремила за тебе. Шеширћ ће се ишчистити, па ћеш све лепо имати, само нећеш никако узети ову рђу да носиш. — Миша тек сад једва доби прилику да она чује његове речи које је до сада толико пута понављао: „Јесте, мајко, јесте: нећу ја те гадне ствари“.

— Да, гадне, сине мој, узвикну она и одвоји се од њега; дохвати онај капут и панталоне па их као какву најпрљавију ствар завила на ђубре. Неке сусетке, видевши је онако разјарену, зачудише се и хтедоше да је упитају: шта јој је? али им она не одговори ништа. Затвори за собом врата и рече Миши да се спреми да се измије, а она ће му оправити до подне све што му треба.

У њеном јадном животу било је по неки пут веселих дана, али оваких никада. Миша, пак, једва се уздржавао да не запева својим рђавим гласићем: „*Оиштеје Воскресније*“.

Рим, 1900.

ПЕСМА О МРТВОМ СРЦУ

И СКОПАЉУ ГРОБАК ОВДЕ,
ДА САХРАНИМ СРЦЕ МЛАД;
ПОКОЈНИКА ОПОЈАЋЕ
ЦРНА ТУГА, БОЛ И ЈАД.
НАД ГРОВОМ ЋЕ ЗАКУКАТИ
КО РОДИТЕЉ ЖИВОТ МОЈ,
ПРОЦВИЛЕКЕ МНОГЕ НАДЕ, —
СИРОТАНА БЕДНИХ РОЈ.
А ЈОШ КАД БИ ОНА ВИЛА,
ПА ДА ЧУЈЕ ЈАУК ТАЈ,
МОРАЛА БИ ПОЛУДЕТИ
ЧУЈУЋ КЛЕТВУ, КРИК И ВАЈ.

Д. Ј. ДИМИТРИЈЕВИЋ

ЕРНСТ ХЕКЕЛ

немачки природњак

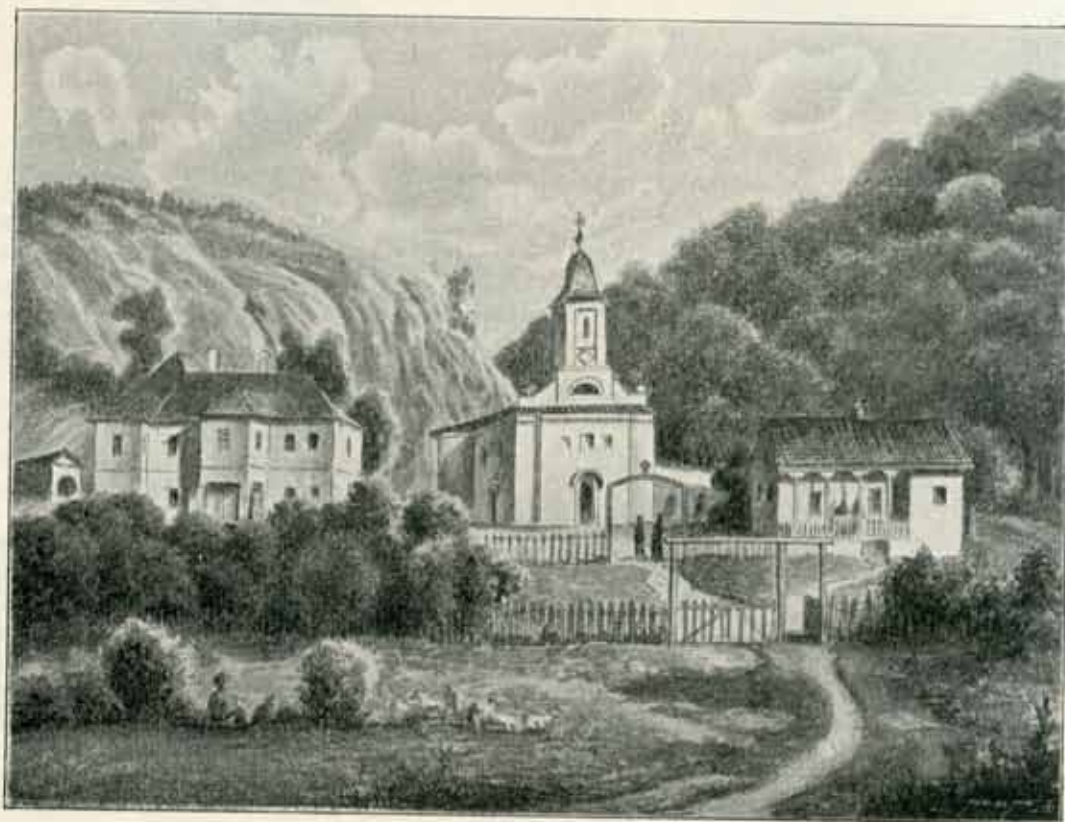
(свршетак)

Свршивши гимназију Хекел је ступио на универзитет у Јени, а око Ускрса 1852. год. уписао се за летњи семестар код проф. Ботанике *Schleiden*-а. Али овде се деси обрт. Хекел се пусти једног хладног дана месеца марта по влажној пољани да тражи *Scilla bifolia*. Последње су биле да је јако прозебао и добио реуматизам зглобова. Он напусти Јену и оде у Берлин родитељима, да се лечи. По очевој жељи постао је Хекел у Берлину медицинар. И баш за то, што је отац наваљивао да учи медицинске науке, и мислио је Хекел да дотера до степена „доктора“ онако „*pro forma*“, па да за тим као лекар на каквоме броду изучава тропску флору. Али „није како је речено, већ како је суђено“: — Хекел није постао, као што је отац намеравао, лекар, али ни ботаничар, као што је сâм намеравао, већ — зоолог!...

С јесени 1852. г., долази Хекел као медицинар у Вирцбург, где је остао три семестра, до Ускрса 1854. г.

гонизам према модерној науци о развићу.... Вирхов је овакав постао после 1856. год., кад је прешао у Берлин, јер у Вирцбургу беше на земљишту монистичком — „али од како пређе у Берлин“, пише Хекел, отпоче он све више да се отуђује од својих монистичких¹⁾ уверења, док најзад не пређе са свим у табор мистичког Дуализма.“ — Хекел је био неко време и асистент код Вирхова, и, сећајући се ових дана у Вирцбургу, он говори (1894. г.) само са захвалношћу и признањем о Вирхову. „А што ме је особито тада у Вирцбургу за Вирхова одушевљавало“, вели Хекел: „беху његови широки погледи, његове филозофско-природњачке идеје.“

Хекел беше знао међу хистологе и зоологе, и једнога дана чује он да се *Kölliker* вратио из Месине, где је истраживао и испитивао ниже морске животиње. Са њим је био и *Karl Gegenbaur* — данас професор Анатомије, особито чувен због своје Упоредне Анатомије. Године 1853. познаху се Хекел и Гегенбаур. Гегенбаур причаше Хекелу о свима утисцима на Месини. Хекел је и иначе, као што је напред поменуто, имао намеру само тек да сврши медицину, па да се ода Ботаници, али сад облада њиме нешто ново: „медицину свакако завршити, пише *Bölsche*: али онда утећи од болнице. И онда, тамо доле,

МОНАСТИР ТУМАН. Сликао В. Тителбах.

Вирцбург је тада за медицину особито важио, јер је тих година унесена у Вирцбург са свим нова основица. Чувени *Albert Kölliker*, од 1857. год. професор Анатомије у Вирцбургу, издао је баш у то доба, кад је Хекел његов ђак био, своје важно дело „Наука о ткиву“. У истом правцу предавао је и *Franz Leydig*, од 1849. приватдоцент. Трећа знаменита личност беше *Rudolf Virchow*, од 1849. г. професор. *Virchow* има особиту заслугу за практичну медицину, што ју је довео у блиску везу са Хистологијом — његова чувена „*Cellular-Pathologie*.“ Учитељ и ђак не осташе пријатељи: Хекел и Вирхов су доцније постали најжешћи противници у науци. Врхунац свађе био је 1877. год. на Скупштини Немачких Природњака, где је Вирхов особито жучно напао на Хекела због његова предавања „Модерна наука о развићу у односу према целокупној науци“ — Вирхов је одсудно одбијао да је човек од мајмуна постао.... И од тога времена Вирхов скоро сваке године не пропушта изнети свој анта-

где се над наранџама уздиже снежна купа Етне, микроскописати најлепше морске животиње на азурном мору, идеје сркати са овог чаробног извора животињског света, и у исто време златну и веселу младост провести на најлепшој обали Јевропе....“

Него од највећег је утицаја на Хекела био славни берлински физиолог, *Johannes Müller*, човек ретких способности, из чије су школе изашли највећи људи нашега доба.

Око Ускрса 1854. год. враћа се Хекел у Берлин; тад му је било 20 година. Тога лета слушао је он код Милера Упоредну Анатомију... Августа месеца спремаше се Ј. Милер на море, и одобри и Хекелу да га прати. Осим њега беху још Милеров син и *La Valette*,

¹⁾ У Вирцбургу је Вирхов изнео један свој рад који спада у најважнија питања нашег модерног Монизма — „*Einheit des menschlichen Organismus*“.

доцније професор у Бону. Циљ им беше Хелголанд. Ту је он научно како ваља морске животињце хватати и проучавати. Видећи у својег ученика особити дар прегледавати брзо и тачно с природе, рече Милер Хекелу: „Ви можете ту још далеко дотерати. И тек кад људски уђете у овај морски чаробни свет, брзо ћете увидети да се од тога посла не можете одвојити“...

Око Ускрса 1855. год. враћа се Хекел у Вирцбург где остаје три семестра. Августа 1856. год. позва га *Köl liker* да иде с њиме за време распуста не Ринијеру... Кад се са Хелголанда био вратио, донео је собом грађу за први стручни рад из Зоологије („*Ueber die Eier der Scophoroceres*“, изашло 1855. год. у Милерову Архиву). И сад је понео собом грађу — Хистолошке студије о ткиву ракова. Зиму је због тога провео у Берлину. Овде се одао студији речних ракова. То му беше и докторска дисертација: „*De telis quibusdam Astaci fluvialilis*“ — 1857. год. (исте године и у Милерову Архиву, допуњено: „О ткиву речних ракова“). За „доктора медицине“ промовисан је 7. марта те године.

После промоције пошље га отац у Беч, да простудује клинике Ополцера, Шкоде, Хебре и Сигмунда.

Марта 1858. год. положио је у Берлину и државни испит и стекао право да буде „практични лекар“. И он је отпочео лекарску праксу, одредивши да прима болеснике од 5—6 ч. изјутра!... Према томе у току целе године имао је три пацијента, од којих ни један није умро!...

Одавде настуна прекрет у животу Хекелову.

Јануара 1859. г. веривши се са својом рођаком *Anne Sethe*, у својој 25-ој години, иде Хекел пут Италије. До јесени обишао је велики део полуострва. Целу зиму, до априла 1860. год., провео је у Месини.

Његов велики рад беху — *Радиоларије*, о којима се веома мало знало. Хекел је открио до априла 1860. г. 144 врсте.

Маја исте год. враћа се Хекел у Берлин. Гегенбаур беше већ постао професор Анатомије у Јени и наговорише Хекела да дође тамо, јер у Јени не беше ни катедра за Зоологију нити пак зоолошког института... Марта 1861. г. подноси би молбу и за кратко време би постављен за приват-доцента у Јени... Ту је Хекел још и данас... Идуће године, 1862., Хекел поста ванредни професор Зоологије. Августа месеца венчао се а исте године изашло му је велико дело „*Monographie der Radiolarien*“, са 35 таблица. „То је једна од најлепших монографија у читавом сталежу“, вели *Bölsche*.

Вративши се са Месине у Берлин сазна Хекел да је изашла некаква луда књига од Дарвина, која пориче старе Линеове догме о непроменљивости врста. „То беше Дарвиново дело „Постанак фела“ (на српски превео пок. медицинар М. Ж. Радовановић) — изашло крајем новембра 1859. у Лондону. Хекел је читао ту „опасну“ ствар маја 1860. „Још при првом читању, пише Хекел: придобило ме је дело за себе. Али како га све берлинске величине (изузимајући Александра Брауна) једнодушно одбациваху, остале су моје одбране безуспешне. Тек кад сам скоро после тога (јуна, 1860.) походио Гегенбаура у Јени, слободније сам дисао, и опширнији разговори са њим утврдили су ме *definitivno* у уверењу о истини Дарвинизма, односно Трансформизма“.

У својој „Монографији о Радиоларијама“ изјаснио се Хекел отворено за Дарвина. И од тога доба Хекел се неуморно борио док није продбо са својим идејама истине. То му је створило и много противника међу људима чувеним иначе у науци.

Године 1866. издао је Хекел своје чувено дело „*Generelle Morphologie*“, чисто у духу Дарвиновог. Данас се за куповину не може више ни један примерак овог дела наћи! То је Хекел доцније изразио у делима „Природна Историја Постања“ (на српски превео пок. медицинар Ал. М. Радовановић) и „Систематска филогенија“.

Октобра 1866. г. посетио је Хекел Дарвина. „Кад су се кола зауставила пред укуским летњиковцем Дарвиновим, уз који се бриљан пузао, у ладу од брестова, изиде ми у сусрет сами велики научник: висока прилика, широких плеча као у Атласа, на којима читав свет мисли почива; чело јунитерско, као код Гетса, високо и широко, дубоко изобразано плугом мисаоног рада; пријатне, нежне очи прекријене густим, великим обрвама; око уста велика, као снег бела брада. Овај срдачни примамљиви израз целог лица, лагани и тихи глас, одмерен и смирљен говор, природни и наивни ток мисли придобише ме у првом часу разговора потпунице, као што је и његово велико и славно дело мој цео разум на јуриш при првом читању придобило. Чинило ми се да гледам пред собом каквог славног мудраца из јелинске прошлости, каквог Сократа или Аристотела.“

Хекел је том приликом особито жучно нападао „на глупаке који се још одушираху истини идеје о развићу, као сунце јасној. Дарвин му метну руку на раме, осмехну се и рече му да су то више бедни људи него ли рђави, а ток истине не могу они уздржати.“ Они посташе најбољи пријатељи и још пуних седамнаест година борили су се заједно и упоредо за истинитост својих мисли.

Хекел је био још два пута код Дарвина. Са Цејлона шаље он о 12. фебруару 1882. г. Дарвину поздрав о 73. рођен-дану. То беше и последњи поздрав, јер је Дарвин на два месеца доцније умро.

Октобра 1866. год. Хекел предузме пут на броду од Лондона до Лисабона. Ту је морао да издржи подужни карантин, али је и пронашао једну интересну медузу на утоку реке Тајо! Одавде је Хекел пошао пут Мадере и Тенерифе... Око Ускрса 1867. г. вратио се Хекел у Јену, у којој је још 1865. постао и редован професор Зоологије. Исте године, у лето, оженио се Хекел по други пут.

Године 1868. појави се његово дело „Природна Историја Постања“, која је год. 1898. изашла и у IX издању, два пута већа. Испрва су то била само предавања студентима. Множини у нас ово је дело познато, које је превео пок. медиц. А. М. Радовановић.

За првих година професоровања у Јени беше доста незадовољника међу колегама. Крајем шесетих година постало је стање веома озбиљно, али тадашњи ректор универзитета, *Seebeck*, који се никако није слагао с Хекелом, узео га у заштиту, кад је Хекел хтео дати оставку: „Драги Хекелу, Ви сте још млади и доћи ћете већ до зрелијих погледа! У осталом, овде сте још од мање штете него ли на другом месту, за то останите овде.“

Један пак мргодни богослов, пише *Bölsche*, потужио се самом Великом Војводи од Вајмара: Овај скандал са професоровањем Хекеловим, овог надјеретика, мора престати. Велики Војвода запита га: „А мислите ли Ви да тај човек у ту ствар, што предаје, одиста верује?“ — „Боме зло — али тако је.“ „Па он онда ради исто то што и Ви!“...

Године 1869. био је Хекел о јесени у Скандинавији; 1871. на острву Леснија у Далмацији. Из Дубровника је ишао и даље у наше крајеве — у Котор и Приу Гору. Године 1873. путовао је преко Мисира и Мале Азије у Атине, Цариград, Брусу и на Црно Море. Кедив Исмаил Паша ставио му је на услугу један брод те је испитивао корале на Црвеном Мору. О овоме је он писао дело „*Arabische Korallen*“ (1876.). Године 1875., с пролећа, бавио се на Корсици и Сардинији. С јесени 1876. радио је на обалама Велике Британије чак до Ирске; 1877. с пролећа беше Хекел на Италији и Крфу, у јесен на Ривијери, 1878. г. на Риједи и у Поли на Јадранском Мору, и доцније на Атланском Океану у Бретањи, Нормандији. У јесен 1879. у Холандији и Скотекој.

Године 1881. беше његов највећи пут — 8. окт. 1881. полази он из Јене на Цејлон, а враћа се 21. апр. 1882. О овоме је написао своје лепо дело „*Indische Reisebriefe*“.

БУЊЕВКА.

БАЧВАНИН.

У пролеће године 1887. ишао је у Јерусалим и на Мртво Море, у Дамаск и Ливан; провео је и читав месец на острву Родосу. Године 1889. на острву Елби године 1890. био је у Алгиру, где су га због акварелских скица и анатомског пожа као уходу затворили и претили му смрћу. Године 1897. пропутовао је Хекел целу Русију — од Финске до Кавказа, био је и у Тифлису, Колхису и на Криму. У јесен 1892 год. пратио је он научника *John Murray*, са експедиције брода „Челенџер“ (*Challenger*) при испитивању мора на обалама Скотске. Године 1893. и 1897. ради он опет на Месини. У јесен 1899. год. био је по Сабинским Брдима и по Корзици....

Каква је величина он за науку — мучно се може рећи са мало речи. Њему је чак и енглеска влада била поверила да среди и изложи податке експедиције Челенџер Од децембра 1872. па до маја 1876. покупила је ова експедиција са 354 места на разним тачкама водене површине земљине интересне податке. Кроз 10 година је Хекел на томе радио — али је и урадио! То беху Сифо дофоре, Сунђери и Радиоларије. Он је имао да испита одвоји, именује, опише и нацрта нове врсте. Када је Хекел

овај посао отпочео, било је познато у науци 810 врста Радиоларија; после десет година, и не исцрпавши сав материјал — има 4318 врста у 739 родова!... Само дело је огромно: 2750 страна и 140 таблица са сликама.

Лане је написао Хекел и своје „последње“ дело из монистичне филозофије: „*Die Welträthsel*“, 1899. Ово је дело за неколико месеци растурено у 10000 примерака.

Има још једно дело Хекелово — „*Kunstformen der Natur*“, дело у сликама које је он сам радио!...

Завршујући ово неколико речи из живота седога великана, дописујемо овде неговне речи из „Природне Историје Постања“ (IX. изд. стр. 813.): „Идући ће векови славити наше доба, којем је у научном оснивању *Наука о развоју* дата највећа награда људског познања, као час којим отпочиње ново доба људскога развића, окарактерисано победом слободног духа познања над насилијем ауторитета и моћним утицајем монистичне филозофије“.

Беч.

ГЕР. П. ИВЕЗИЋ,
медицинар.

*) Потпуноста ради наводимо овде у хронолошком реду дела Хекелова:

- *Monographie der Radiolarien*. Berlin, 1862.—1888.
- *Beiträge zur Naturgeschichte der Hydromedusen*. Leipzig, 1865.
- *Generelle Morphologie der Organismen*. Berlin, 1866.
- *Natürliche Schöpfungsgeschichte*. Berlin, 1868. IX изд. 1891.
- *Entwickelungs-Geschichte der Syphonophora*. Utrecht, 1868.
- *Ueber Arbeitstheilung in Natur und Menschenleben*. Berlin, 1869.
- *Studien über Moneren und Protisten*. Leipzig, 1870.
- *Ueber die Entstehung und den Stammbaum des Menschen geschlechtes*. Berlin, 1870. IV изд. 1881.
- *Monographie der Kalkschwämme*. Berlin, 1872.
- *Anthropogenie*. Leipzig, 1874. IV изд. 1891.
- *Ziele und Wege der heutigen Entwicklungs-Geschichte*. Jena, 1875.
- *Arabische Koralle*. Berlin, 1876.
- *Perigenesis der Plastidula*. Berlin, 1876.
- *Studien zur Gastrea-Theorie*. Leipzig, 1877.

— *Die heutige Entwicklungsgeschichte im Verhältniss zur Gesamtwissenschaft*. Stuttgart, 1877.

- *Das Protistenreich*. Leipzig, 1878.
- *Freie Wissenschaft und freie Lehre*. Stuttgart, 1878.
- *Gesammelte populäre Vorträge auf dem Gebiete der Entwicklungs-Geschichte*. Bonn, 1878-79.
- *Das System der Medusen*. Jena, 1880. 8'.
- *Die Naturanschauung von Darwin, Goethe und Lamarck*. Jena, 1882.
- *Ursprung und Entwicklung der thierischen Gewebe*. Jena, 1884.
- *Indische Reisebrife*. Berlin, 1884. III изд. 1893.
- *Planktonstudien*. Jena, 1890.
- *Der Monismus*. Bonn, 1892.
- *Systematische Phylogenie*. Berlin, 1894-95.
- *Ueber unsere gegenwärtige Kenntniss vom Ursprung des Menschen*. Bonn, 1898. (до сада изашло већ десетак издања!).
- *Die Welträthsel*. Bonn, 1899. (до сада неколико издања!).
- *Kunstformen der Natur*.
- *Reports on the Scientific Results of the Voyage of H. M. S. Challenger*.

КАСАБАЛИНКЕ

8. *Cađuka*

Нема иједне лика и облика,
што коншија Зулфића Садика.
Па, како би, не зна већ ни сама
од големог њама и јордама:
новиш нџа тунос фесић нџа,
Помаоке начиња од коса,
па их црне до обрва спушта.
Коса јој је и црња и тушта
и од мрака и од мушебака;
па што њоме испокрива уши:
нејма, готов, мјеста ни менјуши!
А очи јој — мани их се, мани!
... Под грлом јој румени мерцани;
мерцан грлу одговара, вала,
ко крв кад би по снјегу пала.

На њој буде јелек су пет пуља,
под јелеком бурунџук-кошуља.
У њедрима два тичета има:
провирују кроз бурунџук саде,
ко из гњезда кумрикуше младе.
Кумрикуше гњездо испуниле!
— Не излази, пиле, акастиле,
нит у акшам, нити Сабахиле,
већ пред подне и пред њиндију,
кад се збију ћерзи у џамију.
Заметне се шемшијом од свиле,
па је лаку ко вито окреће.
Башчом шеће: хоће ли ми, не ће!
Туж јој крије шатор од шемшије
пуно стаса — скоро до појаса.
Шибалу јој оба обла кука
два курјука, дебела ко рука.
Утегне се пафтама у струку.
Димије се аршин за њом вуку,
стоји шушка кумаша им плава,
а још виша златали дикиша.

Стоји шкрипа сахтијан-местава.
По замбаку за њом мири хава,
— нисану се од ње вртоглава,
ачкосум му, ко се не помами,
бир је види, како се јордами!

9. *Мејрима*

Чуј, Мејримо, да се халалимо!
Суђен сахат за час доћи може.
Дође л теби прије, — не дај Боже! —
не ћу стићи ни хасту обићи,
ни ћу моћи над мејита доћи,
па ћу плакат бир букадар вакат,
док се с ладним не саставим гробом,
што се нисам халалио с тобом.
Стог халали, мој дилберу мали,
ако ти је штогод хатор на ме.
Ма ти знадеш и од себе саме,
да ти хинле не бих учинио,
нит бих стио, нит бих помислио!
осим ако има штогод тако,
што би мува понијела лако!

Ја ћу теби халалити радо:
кад ти срце из њедара дадо',
што за њега ни хајат не шћеде,
већ га згази, да у праху згњије.
— Ништа за то, моје јалан-злато,
бар ме једне кутариса б'једе!
Ја сам срце саранио своје.
Па сад ми је боље него прије:
брез срца се живи рахатније;
та ми штета ни мало не смета.
Халалосум, џанум, за ото је
и овога и онога св'јета!
И халал ти — мореш бити хаси —
сузе моје и моји уздаси,
што је с тебе и за тобом, рано,

наплакано и науздисано.

Сузе моје окуј сувим златом,
па их носи ко бисер под вратом,
а уздахе уплети у везу,
па их спусти по лицу ти б'језу. —
Срећно биће тиме твоје биће,
то таштини твојој угодиће...
Нек ти буде, нек те дичи свуде,
нек те диже, ко акмацу крило —
халал ти, Мејро, било!

... Памтим красно оно вече касно,
— бјеше тама последије акшама —
кад си стала плашљиво уза ме,
па моје се насловила раме,
а ја тебе узео по пасу.
Ал смо срећни били у том часу!

То сјећање теби није мило,
па се правиш: није ништа ни било,
пољупца се и не сјећаш боја;
ал он чува света права своја:
све те гони пред савјест са давом,
а не да се отрти рукавом.
Кад си хтјела последије га трати,
што га с мјеста онда не поврати?
— Сто година кад би било теби,
то ти опет халалио не би',
већ ако ти за то халал треба,
ено, кузум, потражи га с неба.
У Алаха мерхамета дости.
Моли му се, нек ти он опрости,
— дуго клањај, кад се молиш Богу.
Ја пољупца халалит не могу:
живот ми је загорчио цео,
— харам ти, Мејро, био!

Беч, 1900.

Е. д.

МИХАЛКО

Болеслав Прџс (Ал. Гловацки)

(СРПШТАК)

Наступи ноћ, запалише светилке, а киша осу јаче.
Селак гражаше најмрачније улице. Скрете с пута једном,
други пут. Угледа нове грађевине, и на једанпут познаде
улицу у којој је пре неколико дана радио.

Ево овде се калдрма завршава. Овде плот. Онамо
је гомила опека, а тамо — његова кућа. Неколики су
прозори осветљени, а кроз отворену капију виде се недо-
вршене зграде.

Селак уђе у дворште. Како где, али овде баш има
права да преноћи. Та он је ову кућу зидао.

— Хеј! Хеј! Куда? — викну за њим са степеница
човек обучен у добар кожух.

Морало је бити хладно напољу.

Михалко се обрте.

— Ја сам — рече. Идем у подрум да спавам.

Човек у кожуху се наљути.

— Шта! Ваљда је ово просјачки дом да овде но-
ћивате?

— Та ја сам овде цело лето радио — одговори упла-
шени селак.

У предсобљу се појави вратарка, забринута за мужа.

— Шта је то ту?... Ко је то?... Да није допов?

— Ама, није! Него овај прича да је радио овде,
па, вели, има правда ноћива... Глаупак!...

Михалку заблисташе очи. Засмеја се и притрча
вратару.

— Ви сте из нашега села? — узвикну сав радостан.

— Од куда то?

— Јер ме зовете као и у нашему селу... Та ја сам „глуви Михалко!“

Вратарка се закикота а њен муж слеже раменима.

— Да си глув то се види — рече. Али ја нисам из села по из вароши... из Лавова! — додаде таким тоном, да већ ожаловљен сељак уздахну!

— Хеј! Хеј! То је сигурно велика варош као и Варшава.

— Велика, невелика — одговори вратар — али тек је лена варош.

Па поћутавши мало:

— А ти хватај пут, јер овде није слободно спавати.

Сељаку клонуше руке. Жалосно погледа вратара и запита:

— Пхи! Како Бог да — шану.

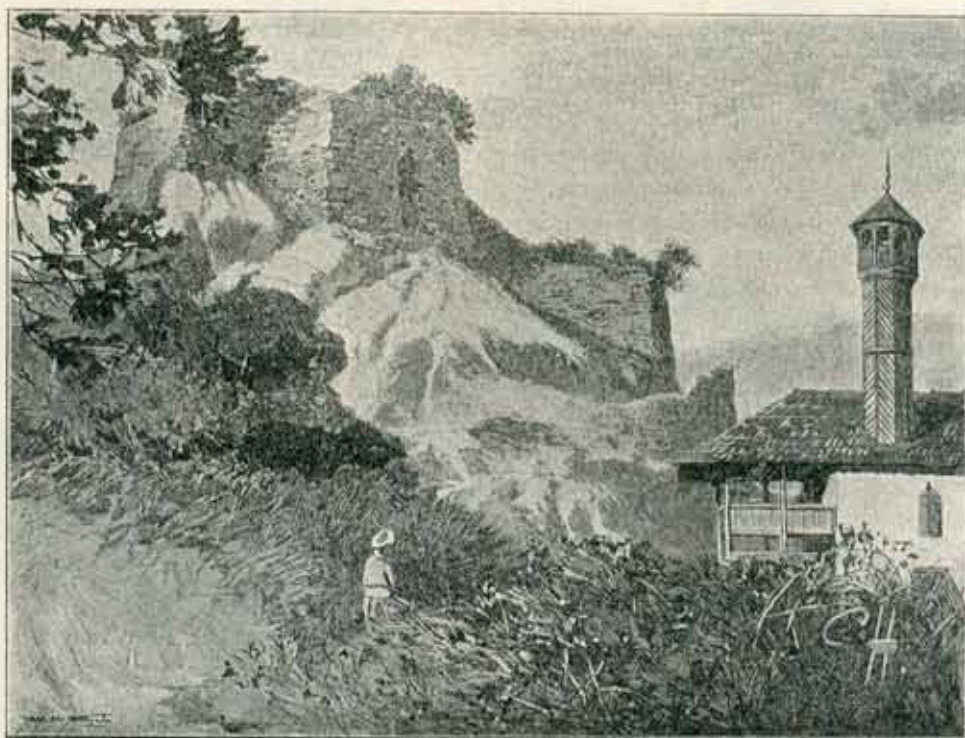
Престаде да се брине за сутра и тешко се данашњим даном. На пољу је киша зила као из кабла. Ала би рђаво било спавати сад у рову, а како је красно овде!

И заспа, као што обично заспи уморни сељак који, кад му се што присни, вели да су га походили нечастиви.

А сутра... како Бог да!

Изјутра се разлепшало, чак је и сунце грануло. Михалко је још једном захвалио стражару за преноћиште и изашао. Био је сасвим чео, ма да му се од јучерањег пљуска још лепила коса а струка постала крута као од коже.

Часак један постоја пред канијом, мислећи куда ће: лево или десно? На углу спази отворену крчму те оде тамо да доручкује. Испри велику чашу ракије и, веселији, упути се на ону страну где се виђаху скеле.

ТЕОЧАН, РАЗВАЛИНЕ У БОСНИ.

— А куда ћу кад овако пљушти?

Умесност овог питања дирну вратара. Одиста, куда ће по оваком пљуску?

— Па! — одговори — вала и остани кад овако пљушти. Само немој поћас да крадеш, а сутра хватај маглу чим зазори, да те не би опазио господар. То је видра човек!

Михалко се захвали, оде задњим зградама и четвороношке уђе у познати му подрум.

Простре укочене руке, исцеди мокру кабаницу и леже на отпатке опека и на иверје које је ту давно за себе био донео.

Није му било врућина, на против чак — мало хладно и влажно, али се он од детињства привикао невољи, те се на садашње незгоде није ни освртао. Тежа му је била мисао: шта да ради? Да ли да тражи рада у Варшави, или да се врати кући? Ако да тражи рада, онда где и каквог? А ако да се врати кући, онда којим путем и нашто?

Глади се није бојао. Имао је две рубље, а у осталом — ваљда му је глад нешто необично!...

— Да ли да тражи рада? Да ли да се врати кући?...

У тај се мах негде близу разлеже тресак налик на кратку грмљавину, за њим други, јаснији.

Сељак погледа.

На неколико стотина корака одатле, десно, видели су се врхови скела, а над њима као црвен дим...

Десило се нешто необично. Михалка обузе радозналост. Појури на ту страну, омичући се по клизавом путу и шљанкајући по барама.

У некалдрмисаној улици, у којој је било само неколико кућа, узмудвали се уплашени људи. Викаху и показиваху рукама на недовршену зграду, пред којом лежаху поломљене греде и нове рушевине. Над свим тим дизала се црвена прашина од опека.

Сељак притрча ближе. Ту већ виде шта се десило. Нова кућа пала.

Срушила се цела једна страна, и друга више од половине.

На поломљеним зидовима вишаху прозорски рамови, а велике греде, намењене за дизање тавана, попадале, по-савијале се, попрскале као иверје.

На прозорима суседних кућа појавише се уплашене женске. Али на улици, сем раденика, беше само неколико особа. Глас о догађају још није стигао у средину вароши.

Први се прибра главни мајстор.

— Да није који погинуо?

— Изгледа да није. Сви су били на доручку.

Мајстор поче да броји своје, али се непрестано пометао.

— Јесу ли ту калфе?...

— Јесмо!...

— А помоћници!...

— Јесмо!...

— Андрије нема!... — чу се један глас.

Присутни за час занемеше.

— Да, он је био усред зграде...

— Треба га тражити! — рече мајстор промукло и пође срушеној кући, а за њим неколицина одважнијих.

И Михалко се машинално приближи.

— Андрија!.. Андрија!... — викаше мајстор.

Изнутра одговори јек.

На једном је месту зид био препукао за ширину врата. Мајстор протрча на ту страну, погледа и оберучке се ухвати за главу. Затим као бесан одјури у варош.

Иза зида био се у мукама човек. Обе му ноге прегњечила и притисла греда. Над њим је високо одломак зида који је све више пуцао, и сваког тренутка претио да се сруши.

Један од дрводеља поче разгледати место, а окамењени од ужаса радници гледаху му у очи, готови да пођу ако је спас могућан.

Рањеник се грчевитим напором искрете и одупре на руке. Био је то сељак. Уста му од бола црна, лице бело, очи упале. Гледао је околне људе, јечао, али није смео звати за помоћ. Само је јечао:

— Боже!... Милостиви Боже!...

— Овде се не може ући! — рече глухо дрводеља.

Гомила се повуче наатраг.

Међу њима стојао Михалко, уплашен можда више од осталих.

Страхота шта се у њему догађало!... Осећао је сав бол рањеников, сав његов страх, сав очај — а у исто време осећао је неку силу која га гоњаше напред...

Чинило му се да сем њега нико из гомиле није дужан да помогне — и да мора спасти човека који је дошао из села, да заради. И у оном тренутку кад су остали мислили: Идем! Он мишљао:

— Хоћу да идем! Нећу!

Разгледа око себе плашљиво. Стајао је сам пред гомилом, ближе зиду но остали.

— Нећу да идем!... — шепташе и подиже ђускију која му беше крај ногу.

Међу људима наста жагор:

— Глете!... Шта овај ради?...

— Мир.

— Боже милостиви, смиљуј се! — јечаше рањеник плачући од бола.

— Ево ме! Ево ме! — рече Михалко и уђе међу рушевине.

— Погинућете обојица! — викну дрводеља.

Михалко већ беше крај несрећника. Угледа му здружане ноге, локаву крви, и потамне му пред очима.

— Брате мој! Брате! шепташе рањеник и обгрли му колена.

Сељак подвуче ђускију под греду и очајним напором подиже је. Разлеже се тресак, а с другог спрата паде неколико опека.

— Руши се! — викнуше радници разбегнувши се.

Али Михалко не слушаше, не мишљаше, не осећаше ништа. Снажном руком поново подвуче ђускију и сасвим уклони греду са здружаних ногу рањеникових.

Одозго се осуше рушевине. Црвена прашина диже се, згусну и напуни зграду. Иза зида чуло се неко мување. Рањеник јекну и на једанпут умуче.

На пролomu се појави Михалко, погнут, једва носећи рањеника. Полако пређе опасни простор и зауставиши се пред гомилом завика са наивном радошћу:

— Иде!.. Иде!... Само му тамо оста једна чизма!..

Радници узеше рањеника, који се онесвестио, и однеше га опрезно до најближе капије.

— Воде!... — викаху.

— Сирћета!...

— По лекара!...

Михалко пође за њима мислећи:

— Ала је красан свет у овој Варшави! Не бој се Спази да су му руке кржаве те се уми у бари, и стаде пред капију куће где лежаше рањеник. Није се тискао у средину. Ваљда је он доктор? Сигурно ће му помоћи он?

За то време улица се пуњаше светом. Трчаху радозналици, јураху кола, а издалека одјекиваху звонцад патрогасаца које је неко узбунио.

Нова гомила, сад већ оних који су били жељни новости, скупи се пред капијом, а ватренији песницом отвораху себи пута да виде крвави приказ.

Једном од њих Михалко — сметаше.

— Склони се, вуциблативо једна! викну неки господин видећи да се боси сељак не помиче баш тако брзо под притиском његове руке.

— А зашто? — упита Михалко, зачуђен оваким обртом ствари.

— Ко си ти, безобразниче један! — грмну радозналац. — Шта то значи? Где је та полиција да растерује оваке скитнице!...

— Ој! На зло иде!... — помисли сељак и уплаши се да га за кривицу не ставе у затвор.

И не хотећи тражити ђавола завуче се у гомилу!

После неколико минута почеше с врата звати онога који је изнео јадника из рушевина.

Не одазва се нико.

— Како изгледа? — питаху.

— Сељак је. Имао је бео сукман, округлу капу, и био бос...

Почеше тражити.

— Био је овде један таки — викну неко — али је отишао.

Разлете се полиција, разлетеше се радници и — не нађоше Михалка.

Варшава 1880 год.

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО
Лазар Р. Њежевић

ЈЕДНА ТИХА БОРБА

ОД Д-РА РАД. ЛАЗАРЕВИЋА

Ми већ знамо за неке добре односе између биљака и животиња; знамо, да је ово њихово пријатељство неоспорно и безусловно животно питање и биљке и животиње — али оно се не односи на све животиње, јер биље има веома много својих непријатеља, као што су, сем других већих: ситније бубе, гусенице и пужеви. Бубе, истина, воле слатки нектар са цвета, али ненаситост неких буба није задовољна оним чиме су задовољни други инсекти, који за љубав учињене услуге у слаткој храни враћају биљци своју благодарност располажујући је, него они ниште целу биљку и њену будућност. Али још горе од буба чине гусенице и пужеви, они још потпуније сатиру биљку која их храни, и баш ради овога биљке су изложене многим опасностима од стране животиња: у пољу, на ливадама потпуно их сатиру тисуће

сеница и буба — али највише од инсеката који се са земље пењу уза стабло и опет се истим путем враћају. Против оваких гостију бране се неке биљке, као огњица, нуцавац, и т. д., тиме што дршке испод цвета имају по један прстен лепљиве масе која не да мравима, гусеницама, ситним бубицама да се пењу уза стабљику к цвету, али ова одбрана не вреди готово ништа против пужева, јер су и они љгави и лако прелазе преко лепљивих места. Против њих окренуто је друго боље оружје: бодља, три, велика чекињаста влакна, као што видимо у боци, у биљака са храпавим лишћем, руже, шимширике и т. д.

Три и бодља најобичније су одбране у биљака, и према томе све оне биљке које су на својим границама, стабљикама или лишћу снабдевене ма којом врстом бодља или триа морале су имати користи у борби за опстанак.

Посматраоцу ће највише пасти у очи величина, положај и подела оружја према начину напада, облику и величини животиње која тражи хране на биљци и према облику оружја које има нападач. Тако неке водене

ВИСОКО. ГРАД У БОСНИ

сисара, гусеница и пужева који се хране њиховим лишћем, ларве њихове корењем биљним; али сем свега овога има гусеница које се увијају у лист, или га буше у виду ходника, има и ларва које у самој плоди траже себи хране, неке опет живе у самим стабљикама или у слојевима на стаблу који су дрвету неопходно пужни за живот. Покрај ових непријатеља има биљка још доста ситнијих и крупнијих непријатеља који прете и опстанку и угледу њеном.

Према овим многобројним непријатељима изгледа нам, да ће биљкама откупати и последњи часак, јер оне су пасивне, не могу и немају чиме да се бране од непријатеља и јака и моћна, и пужева и летећа — али срећом није тако: и њима је природа дала оружје да се бране од својих насртљиваца. Њихово је оружје: отров, прскалице, три, бодље, опаљиве маље и још неко споредно. Од овога оружја: бодље сваке врсте заштита су против пужева, а слузни прстенови на стабљикама штите од гу-

биљке само на доњој страни лишћа и на пресавијеним вивцима његовим имају бодље, јер су само са тих страна изложене нападима водених инсеката који се хране биљем. Дивља крушка у пољу висока је 1—2 метра и, као што је познато, обрасла је цела бодљама, али у одраслијег дрвета грање у круни нема ни трага од бодља, јер козе, које му највише шкоде, не могу да дохвате врхове стабла.

Најбоље се види оружје за одбрану у боце и њеним многобројним фелама, али је нарочито од насртљиваца заштићена *ниска боца*, у које је лишће поређано као венац око краткога стабла, и све је лишће у ове боце снабдевено врло оштрим бодљама, те је тако потпуно неприступно козама, овцама, говеди. Али, сем боца, има и других биљака које се бране бодљама. Од ваневропских биљака има их много које се бране истим оружјем, а у неких од њих оно је прави заштитник, као што је у кактуса, јер би иначе сама биљка пропала и

кактуса би већ давно нестало да се природа није побринула за његову заштиту. У домовини кактуса расту они на песковитом земљишту и често су изложени великој суши на којој угину све травке, а једини остају кактуси са својим сочним зеленим лишћем, те према томе сасвим је природно да би они били и једина храна околним гладним животињама, само кад не би било њихових бодља које их чувају од пронасти, јер их због тога избегавају животиње; па и ако их потраже за храну, то чине само изузетно у данима највеће нужде, а кад има друге вегетације, онда су кактуси сигурни од посетилаца.

Наша је *коприва* још више наоружана противу својих непријатеља, јер она, сем разног трња и бодљика, има још једно оружје које не изостаје иза првог. Она је снабдевана *жаркама* т. ј. шупљим појачим влакнима са задебљаним врхом и ширим дном; испод врха су крта ова влакна и лако се ломе при најмањем додиру и забадају свој врх у кожу а у исто време излију на месту убода течност која производи добро нам познато осећање бридења и горења. Ван Европе има коприва које кад ожегу изазивају исте појаве као и змијски отров.

Животиње на наши избегавају коприву и мало их има (гусенице) које се њоме хране.

Многе се биљке бране и другим начином — својим одвратним мирисом или рђавим кусом, као н. пр. *мљечика*, *отодавка* и т. д., те њих готово никад не дирају планинске животиње, као што не дирају ни многе маховине, направате, боквице и т. д. а овом је на сву прилику узрок у њихову мирису или кусу.

Ово досад речено могло би се у неколико назвати самосталном одбраном биљака противу насртаја њених непријатеља од којих се она сама брани описаним начином. Али има и други, зависни начин одбране при коме се биљка не брани сама него је други штити, као што су н. пр. мрави бранници неких стабала, јер се зна да су стабла, на којима има мрави поштеђена од гусеница, па чак неке биљке маме мраве, или својим слатким соковима или им дају склоништа. Слаткога сока дају н. пр. јасика у првом развоју листа, граорица у које се медљаник налази на доњој површини спореднога лишћа.

Један леп пример не само прилагођавања биљака климатским приликама него и мењању оружја противу непријатеља — имамо у ваневропским биљкама: по оголелим пустарама средње Америке. У овим пустим пределима оличени су услови живота у необичној једноликости многих биљака које припадају разним фамилијама. Оскудица лишћа, маљавост, бодљикавост, танка воштана навлака целе биљке и неко необично тамно зеленило њено, главне су црте ове флоре, а сем тога још честа набубрелост стабла и претварање дрвета у меснато и сочно ткиво које у себи гомила воду влажних месеца, као што је фела кактуса и агаве — чини све укупно карактеристичну ових биљака. У многих од биљака сокови су слузни, лепљиви (гума), кисели, опори, одвратног куска и јаког мириса, или су најпосле отровни. Све ово очевидно застрашује гладне и жедне животиње, па зато су ове биљке и заштићене од животиња. На другоме месту бране се друге биљке трњем и бодљама а не соковима и отровом.

У опште се може рећи, да су љуте и отровне материје заштита противу животињских насртаја и да је бодљикаво и трновито рашће добро за јело.

Ми смо у кратким потезима обележили оружје којим се биљка брани од својих непријатеља, видели смо је како се брани пасивно, тако рећи мртвим оружјем, али сем овога има она још начина одбране којима прелази у активност противу непријатеља, а у неким случајима чак и у отворено непријатељство. За први случај споменућемо само оне биљке из велике фамилије тако званих Композита, којима припада наша ајдуџица, отровна салата (*Lactuca virosa*), а које имају особину да не допуштају приступ инсеката у унутрашњост њихова цвета, него га при самом покушају пресекају својим одвратним млечним соком. За други случај имамо да споменуемо биљке које нападом сатиру свога непријатеља — инсекта, дакле одсудно се према њима понашају као непријатељи. С тога су ове биљке добиле назив „инсектождере биљке“, јер у непрекидној борби за свој опстанак оне су одбациле од себе пасивну природу биљака и ступиле су у акцију, на што их је природа спремила разним згодама за хватање инсеката. Ових биљака има доста и неке од њих расту и у нас, оне припадају роду *Дрозера*. То су биљке у којих су ивица и површина листа снабдевени многобројним на врху задебљаним влакнима пуним слузне течности. Кад се какав, ма и већи, инсекат спусти на коју од ових биљака, одмах га слуз из листа задржи и после извесног времена сва се поменути влакна тако савију око своје жртве да јој је свако узмицање онемогућено. С помоћу једне растворљиве течности, којом се обасипа ухваћени инсекат, бивају сви његови меки делови растворени и уисани а само остају тврђи делови. Неке од ових биљака склапају свој лист у лик школке и тако хватају инсекте; а неке опет имају лишће мехурасто са једним уласком кроз који инсекат уђе, али не може више да изађе и ту остане као храна биљци.

Тако видимо једну борбу тиху али енергичну, видимо један делић из огромне борбе за опстанак, која се води непрекидно и без милосрђа.

Б Р И Г А

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН

(11)

(НАСТАНАК)

XIX.

Године минуше. Већ давно су сестре живе као срећне домаћице, мираз је био исплаћен, а зетови већ почеше узајмљивати од Павла.

А каква тек тишина наста на усамљеном имању! Отац је, до душе, гегао уз штаку по кући и градини, али је био одвећ лен, да опет узме управу у своје руке. Павле се није знао за њ боље постарати, него ли да нареди да му се кувају она јела која је волео, давао му у довољној мери ким и ђумбир и покљони му свакога Божића нов календар. Тиме би стари могао бити задовољан, јер му збиља више није требало, — та чак му је било тешко да се одвезе у град, али у колико му се боље успавало тело, у толико му љућа и заједљивија постаде нарав. Сахатима је могао седети замишљен, и страшно

је било погледати како је при том шкргутао зубима и махао стегнутом песницом. Једна од његових фиксних идеја била је да га његов син намерно потискује, да за се приграби славу великих идеја, које је он замислио, и што се боље исплаћивала мочар, у толико је бешће израчуњавао, колико би доносило његово удеоничарско друштво. Није комрачно с милионима, јер му није било ни потребно. —

Али се још и друго нешто испили у најдубљем куту његове душе, план освете Дугласу, који је потајно потхрањивао и развијао као своју личну тајну. Чак ни зетови не сазнадоше ништа о томе и ако им је иначе радо отварао своје срце. Улрих једном рече Павлу:

„Пази, стара нешто спрема Дугласу.“

„А што би то?“ одговори он, привидно равнодушан, премда се већ више пута бацао у бригу ради тога.

Тупо и мрљаво проводио је Павле своје дане. — Сав је његов душевни живот био само у простој бризи око имања и новаца, не радујући се пак никада стеченоме. Није имао никога више кога је требало устребити, те је радио, не знајући зашто? — Кљусе вуче запрегу, а не зна шта ради плуг који вуче кроз трње. — По неки пут пролазе месеци, а не гледа себи у душу. Није више ни звиждао. Он се бојао мука које му је изазивало бујно осећање, али на времена, када је још могао говорити са собом у звуцима, погледао је као на изгубљени рај.

По неки пут обузме га велико огорчење, када би употребљавао сврху свога рада, својих брига, својих бесаних ноћи с оним што је за то жртвовао. — Чинило му се да је то било нешто одвећ поносно, богато, срећно, само му није умео наћи правога имена.

Од тога би се премисљања најбоље ослободио, када би се сав бацио на рад, те би опет много протекло времена док би га опет обузела болест.

Имање међутим пође из године у годину све на боље: дуг Дугласу био је исплаћен, поља цветаху, а на ливадама пасла је стока племенита соја. И све је имање требало да добије нов изглед. Кућу, стаје и житнице, све је требало из темеља обновити. — И једнога пролећа напуни се двориште радишницама од сваке руке. Кућу срушише, и док се Павле задовољио да станује у једној данчари, наговори оца лако да се пресели једном зету.

„Нећу више ни доћи“, рече он при расстанку, „не могу више да гледам твоје будалаштинџе.“ Али се стари први под јесен опет врати. Он лепо седе у своју наслоњачу и поче сада грдити зетове. — Биће свакако да га нису дочекали у рукавицама.

„Сад ми нема више места на земљи, где бих могао склонити своју седу главу да се одмори“, гуњао је лепо се протежући у подглавцима.

Другога пролећа дођоше на ред остале зграде, нарочито је житница имала да се претвори у угледну пољску зграду, као споменик оне страшне ноћи која је матери задала самртни удар.

Земљорадник, који би прелазно преко рудине, застао би да из близа види лепе зграде које су му из далека већ привлачиле пажњу својим црвеним крововима од црепа, и да им се диви, али би многи затресао главом и прошануо стару изреку: дуг је зао друг!

На пољу на мочару избакивала је црна Суза своје црне облаке, ножеви се њени зариваху дубоко у тврдо земљиште, а преса је радила полако и ћутећи као доброћудна домаћа животиња. Нова сазидана шупа беласкала се својим зидовима у сунчевој светлости, а свуд около подизаху се дуги, црни зидови пресованог тресета. Калупи су били тврди и тешки, с мало влакана и много угљена. Они без муке избеше утакмицу и изиђоше на добар глас чак до Кенигсберга.

Павле, који се на својим трговачким путовањима много мешао са светом, доживе сада срећу да га поздрављају као угледна човека и да га угледни поседници сматрају као себи равна. Али он у томе више није уживао.

Када би му љубазно стезали руку и када би му пожелели срећу у успесима или када би га замолили да их

походи, питао би се у себи: „Хоће ли да се сирдају са мном?“ И ма да је увиђао, да они то говоре у збиљи, ипак би му се увек чинило да се ослободио морије када би се одмакао.

„Што ми нису пре дошли ови пријатни људи?“ говорио је у себи, „онда када сам био у невољи, када ми је још могла бити од користи свака лепа реч. Сад сам изумро као пањ — сад је доцкан.“

Али му сујета пође све даље и даље. —

И као да и само небо хоће да да свој благослов, понесе ове године, седме од смрти материне, жито у таком обиљу и наста тако обилно киша и сунце, свако у своје време, да људима чисто би необично од свега тога благослова, те се узајамно питаху: „Може ли ово изићи на добро?“

„Јавиће се још шта, град или тако што“, говорио је Павле који је увек био спреман за најгоре. Али не! угибајући се под теретом жетве долажаху једна кола за другима у житнице, а златножуте обиље класова паде, расипајући зрнцве, у преграде, док се све не напуни до самога саземена.

Павле се ни томе није радовао. — Што је обилније видео око себе имање, што му се охотије јавило жито, дело његових руку, у толико му се увећаваху брига. Ко би га гледао како набрана чела и погнуте главе лагано иде преко дворишта, морао би га сматрати за пропалицу коме је нож већ под гушом.

У то је време читао у новинама да се Јелисавета верила. Имена Јелисавета Дуглас и Леон Хелер стајаху једно испод другог лепо шараним словима. Он не осети јакога бола, чак се и не уплаши, само му осмејак болеливога задовољења обигра око уста, када промрмља:

„Знао сам ја то одмах.“

Па се онда сети оне хартијице, коју је некада млађи Ердман додавао у цркви, да би га наљутио, и која је гласила сасвим слично, само што је његово име стајало место овога туђега. А то је свакако била разлика.

Годинама је већ није видео. И ако су им имања била једно поред другог, ипак се никако не среташе. Бела се кућа још једнако с његових прозора лепо видела преко рудине, као и онда када се у његовој детињској души појави чежња да оде к њој, али чаробни сјај, који ју је обасјавао онда на и после још пуних петнаест година, беше ишчекао, избледео пред све гушћом сенком свакидашњости.

„Нека се усрећи“, рече он и учини му се да се с том жељом довољно утешио! —

Прве недеље на реду савио се у цркви славље жетве. Павле је седео у углу, чуо је како свира оргуља и како свештеник хвали и благосиље небо. Сунце је продирало у хиљаду веселих боја кроз шарене прозоре — баш као на дан конфирмације његове и Јелисаветине — али је исто тако мрачна и жалосна у своме пенеластом оделу стајала још једнако и сива госпођа и гледала на њега великим, упалим очима. — — —

„И ја данас славим славље жетве, славље жетве своје младости“, помисли он, „али оно баш није одвећ весело.“

Служба се сврши. С тријумфалном песмом испрати оргуља веселе богомољце, који се скунише пред црквом у хладу храстову, да се рукују и пожеље један другом срећу.

Када Павле пође низ степенице, спази од прилике на пет корака пред собом Јелисавету о руци свога вереника.

Изгледала је остарела, бледа и болешљива. — Када се њен поглед сусрете с његовим, побледе још више.

Он је дрхтао по свему телу, али не скиде очију с њене лица. Збуњено се маши капе, и на истом месту, на коме су пре петнаест година проговорили једно с другим, праву реч, прођоше обоје једно поред другог ћутећи и туђи

XX.

„Шта ли то ради отац?“, рече госпођа Катица Ердман госпођи Грети Ердман, када обе наиђоше путем до походе завичај и да се том приликом изјадају брату.

Стари је стајао погнут у углу иза житнице и чекао је нешто око стого сламе која је онда била смештена. Када зачу лупу од кола, застаде преплашено и поче трљати руке као човек који је рад да изгледа безазлен.

Обе се сестре загледаше, а Грета рече: „Ваљало би дати Павлу миг.“

О, оне су се врло опаметиле, обе дивљаке, унутра као споља; њихне дивље, смеђе коврде прилиле су се равно ичешљане поред ушију, а живе очи имале су неки суморни сјај, као да сада знају како је то, када се човек сит наплаче у тихом собичку. Уз то је, до душе, госпођа Катица имала и три кренка дерана, а код госпође Грете већ се показиваху напе на четвртога, а сваки зна: материнство замара!

Павле није био дома, радио је на пресетишту, али им приђе отац с лукавим осмехом и машући штаком вику: „Зар не трчим опет као младић?“

Госпођа Катица изјави своје чуђење, а госпођа Грета пристаде уз њу.

„Иде као подмазано“, смејао се он: „прекјуче сам чак одшетао до Хеленентала.“

Зачуђено, готово уплашено, погледаше га оне, јер од како се иселио, он више није био онде.

„Па како су те тамо дочекали?“ упита госпођа Грета.

„Ко? Како? — А, ви сте ваљда мислили, да сам утично суседеку походу? Баш сте луде! Пре бих отишао у госте вашем псу и јео њему бачене кости!“

„Па шта си радио онде?“

„Врио сам кроз канију, и гледао сам на сахат, па сам се опет вратио дома. Шта мислите, колико ми треба да отадем —? Дед' погодите!“

Оне се пису могле досетити.

„Сахат и по, баш као тркач... Разуме се“, — па погледа замишљено преда се, — „ако се још што понесе, требаће и два пуна.“

„Па зар само да то израчунаш, ти си...?“

„Само зато, дико моја, само зато!“ А очи су му светледе необично.

Затим седоше на доклат који је направио Павле пред кућним вратима по угледу на беду кућу. Стара домаћица, која је пре водила кућу Ердманима а после њихове се женидбе од њих преселила овамо, морала је отићи у кухињу да скува каву и испече пециво, и како отац о њерима није имао што боље за разговор, грдио је Павла и зетове. Данас то није чинио толико из љубави према самој ствари, колико из старе навике, а мисли као да су му биле далеко одавде, и док је говорио, померао се с необичном живошћу на својој столици.

„Хајде да кренемо кући!“ рече Катица, „морамо још по нешто урадити у кући, а овде нас готово и однесе ветар, колико нам дува под сукње.“

„Биће буре понас“, рече Грета. Па се онда намам обе брзо освртоше, јер се необично разлегао смех којим се стари насмеја.

„Па нека буде буре“, рече он, мало збуњено, „неће то марили ништа. Па зар нема и код вас у браку по неки пут буре?“

У Катичину лицу појави се стара враголија, али Грета развуче уста, као да хоће да се заплаче. Изгледало је као да код ње последња још није сва минула.

„Да, ове ће године рано бити јесен“, рече она с настуном меланхолије.

Стари завижда: „Када ласте пођу к југу“, а Катица рече:

„Ако ће јесен — житнице су пуне.“

„Хвала Богу“, царекао се стари, „и пуне су.“

Сестре се беху загрлиле и гледаху, наслонивши чело на окна, на сунцем обасјано двориште, на коме се облаци песка у вихорима уздицаху у небеса...

У сумрак дође Павле кући, при као Арапин, јер му се брада и лице беху испунили прашином од тресета који је носио ветар.

Он сестрама немо пружи руку, погледа им оштро у очи, па рече: „После ћете ми се жалити.“

Грета погледа Катицу, а Катица погледа Грету, па онда намах прснуше у смех, ухватише га за рамена и стадоше играти с њиме по соби.

„Огаравићете се, децо“, рече он.

„Драган ми је димичар“, певушила је Грета, а Катица запева други стих „Драган ми је Арапин“.

Затим га пољубише, па отрчаше пред огледало да виде да ли су се огаравиле од пољупца.

Када беше изишао да се очисти, рече Грета: „Чудновато, доста је да погледа човека, па да је све опет лепо и красно.“

А Катица додаде: „Али је ипак данас нешто ђутљивији него икада.“

„Павле, одобробољи се!“ ласкаху му оне, када се сви искупише на вечеру, „нама је слободно годишње само једном да дођемо овамо!... Разведри то своје лице.“

„Па зар сте лаборавиле који је данас дан?“ одговори он пролазећи руком кроз косу.

Оне се уплашише, јер прво помислише на дан материне смрти, али им лакну — јер он је био око Ивањ-дана.

„Па који?“ упиташе оне.

„Данас је осам година, како нам је горела житница.“

Сви су ђутали — а отац се пуњио и смејао у себи.

Поче се смркавати, преко рудине се ширио још усипанопрвени зрак који је распростирао светлост ватре преко бело застртога стола... А бура је лупала капцима од прозора.

Добро те домаћица сада уђе у собу. То је била разговорна старица која је увек знала пуно новина.

„Па, госпођо Јанкус, има ли што ново?“ дочека је Катица, радосна што може да се отrese од терега успомене.

„О госпођо“, вику старица, „зар још нисте чули? — У цркви данас читав лом, цело село плете венце — изнад олтара наместили су гирланду од самих вечитих ружа, а с обе стране су најлепши олеандери.“

„Па шта се то спрема?“

„Свадба се спрема! Госпођици Дуглас је сутра свадба!“

Обе се сестре тргоше од страха, добацаше једна другој брзи поглед, па погледаше затим Павла. — Али овај је превртао кору хлеба у рукама, као да га се то не тиче ни најмање.

Сестре се поново погледаше и климнуше главом у знак да се разумеју. Затим у истом импулсу ухватише његове две руке.

„Децо, па ви ме растргосте!“ рече са slabим осмехом.

„Тако, па то ће вечерас јемачно бити веселог на-вечерја?“ упита отац који очас беше врло живахнуо.

„По свој прилици, по свој прилици!“ одговори домаћица. „Мало час сам видела читаву гомилу деце која прође натоварена старим лонцима и другим ломљивим стварима.“

„У нашим су сватовима уговорили“, рече Грета, и обе се сестре погледаше и насмејаше сањалички.

„То се дивно подесило“, мрмљао ја стари и трљао је руке.

„По чему дивно?“ упита Павле.

„Па, велим само... случај — истог дана када је изгорела наша житница. Реци ми, Павле, ти си још био будан — колико је било сахата када си видео да се појави пламен?“

„Могло је бити један.“

„Па ти мораш да знаш. Шта си управо тражио у Хелененталу, мени је до душе и данас још нејасно, али добро је — баш је добро —, сад бар тачно знам, у колико је сахата било!“

„Баш ми онда и знаш нешто“, рече Грета смејући се.

„И знам!“ одговори он пркосећи. „Видећеш већ, кћери, видећеш!“

Катица хтеде сестри прискочити у помоћ, али им Павле намигну да оставе старца на миру.

Наскоро се затим сестре опростите.

„Па ти хтеде Павлу рећи, да отац нешто потајно спрема иза житнице“, рече Катица, када обе већ седоше у кола. —

„Збиља!“ одговори ова, нареди кочијашу да стане и дозвола Павла к себи. Али старац, који је у своме неповерењу имао обичај да свугде ослушкује, угура се међу њих, те их тако омете.

Када Павле, обилазећи све као сваке вечери, дође и у кухињу, спазив како се отац погађа с домаћицом из један стари лонац.

„Што ће вам тај лонац, господине Мајерхедере?“ упита стара.

„Хоћу и ја да узимем учешћа у навечерју, госпођо Јанкус!“ одговори он, гласно се смејући, „можда ће ми што поклонити од свадбеног козача.“

Стара хтеде препући од смеха, а отац одгега са својим лонцем у собу за спавање, чија врата брижљиво затвори за собом...

Сва се кућа смирила, само је Павле још лутао по мрачноме дворишту.

„Дакле сутра јој је свадба“, рече он, прекрстивши руке, „да сам добар Хришћанин, морао бих сада читати Оче наш за њену срећу... Али нисам ја ни приближно такав глупак... Чини ми се да сам некад врло волео, више волео него ли сам и сам знао... Како се то само десило, да сам се тако отуђио од ње?“ Стаде размишљати, али никако да дође до правог закључка.

Месец се појави над рудином — велика, крвавоцрвена плоча која распростре неизвестан сјај преко дворишта... Изгледало је да се бура појачала... Звиждала је по кутовима и хујала кроз врхове...

„Када би се данас нешто појавио пожар, не би се јемачио задовољно са житницом“, мислио је Павле, а при том му паде на ум, да треба агенту да пошаље опомену да пожури са обезбеђењем. „Јер не може се знати, шта носи ноћ... Идем да спавам“, заврши он своје размишљање, „и сутра је дан, и уз то свадбени дан.“

На претима се увуче у собу за спавање, коју беше напустио поред очеве, да му се може наћи у помоћи, ако би се што старцу десило. Он не западе свећу, јер је месец, који се пењао све више, бацао већ светлост у његову собу.

„Да ли ћеш данас у опште заспати?“ помисли он један сахат доцније. — Сенке узнемиренога лишћа играле су по покривачу дивљом игром, а кроза њ пробијаше месечева светлост као бели пламичи.

„Оне ивањске ноћи светлео је месец исто овако јасно“, помисли он, и при том му паде на ум, како се беласкала Јелисаветина ноћна хаљина испод тамнога огртача.

„Баш је то била најлепша ноћ у моме животу“, шаптао је он с уздахом, затим одлучи да заспи, па навуче покривач преко главе...

Мало затим му се учини као да у побочној соби чу како му устаје отац и како изгега на врата... Јасно чу затим како штака удара по каменим плочама у ходнику.

„Јемачио ће се брзо вратити“, помисли он, јер се чешће дешавало, да се отац ноћу по који пут диже.

Затим га обузе немиран полусан, у коме се наниза читава поворка разноликих страшног снова. Када се опет сасвим разбуди, беше месец већ високо на небу, те једва још који зрак падаше у собу. Али градина и двориште као да се купаху у његовој светлости.

„Чудновато — баш бих рекао да нисам чуо да се отац вратио“, рече он полугласно. Он се исправи и погледа у ценин сахат који је висео над његовом постељом.

Осам минута до један!... Прошло је дакле међутим два сахата.

„Биће да сам био чврсто заспао“, помисли он и хтеде опет лећи, али тада, занесена буром, треснуше спољашња врата, да се сва кућа из темеља потресе.

Уплашено скочи... „Шта то значи?... спољашња су врата отворена... отац се још није вратио?“ За час обуче капут и чакшире и босоног и гологлав излете напоље...

Широм бежу отворена врата која су водила из очеве собе за спавање у ходник. — Блед од страха приђе постеља... она није била ни такнута, само на доњем крају беше у набраном покривачу удубљење. — Ту је дакле отац седео, не макнувши се, више него сахат и по — очигледно да сачека, док он заспи.

За име Божје, шта све то значи? —

Тражећи лутао је његов поглед по соби... Онда у углу лежале су чохане ципеле у којима је иначе отац проводио дане, али нигде чизама, које су месецима онде стајале неупотребљене.

Како — зар се хроми отац ноћу кренуо на пут? Срце му хтеде престати с куцањем... Он излете на двориште. —

Јасно као на дану ширило се оно пред његовим очима, само докле је допирала сенка од житнице био је мрак...

Ветар је хујао по дрвећу — песак се дизао облацима, иначе је све било тихо, све пусто...

Он пројури кроз градину — нигде трага — иза штале — нигде трага... а шта је ово? Капија је отворена?... Куда је отишао?...

Поред њега зачича пас, — он га брзо одреши. —

„Тражи господара, Турче, — господара!“

Пас стаде њушкати по земљи и отрча к забату од житнице, онамо где су били стогови сламе, који се дизаху свугде око зида као пусти песковити брегови... Засењавајући обасјавала је месечина бели зид и одбијаше се с отвореножута земљишта... Могла би се наћи чиода... Нигде ништа необично, само на једном месту као да слама беше разрижена...

Али стој! — откуда овде лествице, прислоњене на зид? Лествице које су још пре два сахата биле положене на голу земљу поред унутрашње стране зида?

Ко их је дигао с њихова места?

А — за Бога, шта је ово? — — — Ко је отворио бацу? Бацу, коју је он лично изнутра затворио, пре него убацисе спољоме? — — —

Доде поред лествица као да земљиште беше влажно, као да је просута каква течност... Испарење од петролеја дизаше се из каљуге.

Уздихталим рукама маши се у сламке, које су лежале на поду. Збиља, оне су биле влажне, и отужан мисли пређе и на прсте, којима их дохвати.

Осети како му поклецну колено, нејасна, а страшна слутња обузе његова чула, — с муком се прибра и пође уз степенице, док не дође до баце.

Доде је скичао пас...

„Тражи господара, Турче, господара!“

Животиња поче гласно урликати, па онда потрча њушећи у кругу, док јој се не учини да је нашла траг.

Павле укочено погледа за њом. Тело му задрхти грозничаво, у мучној неизвесности.

Животиња пође к вратницама. — Дакле збиља! Отац их је отворио!

Али онда — онда! Куда ли ће се окренути?

„Тражи господара, Турче, господара.“

Пас још једном кратко заурлика, па одјурџи правце за — Хеленентал.

У Хеленентал — шта ће отац у Хелененталу? Збиља, зар није ту недавно говорио о томе како је после подне био тамо, „огледа ради“, како онда рече: — Огледа ради! — — — И како се необично, непријатно смејао уз то.

Па и данас — како је загонетно било његово понашање! а када је повео говор о пожару житнице, шта ли је мислио речима, да се дивно подесило данас? — зашто баш данас?

Сад треба загонетку одгонети, пре него буде касно.

Тражећи помоћи зверео је око себе.

Његова је рука пипала механично у мраку по отвору баде и ухвати пршку лименог суда, који је онде био скривен међу снопље... То је био суд с петролејем, који је тек јуче сасвим напунио. И по чијем савету? Ко оно беше дошао и рекао — — —

„Оче, оче, за Бога шта ћеш у Хелененталу?“

А сада — колико још има у суду? Нема ни половине, мање од половине!

И како је ван себе даље пипао око себе, напје на кутију палидрваца која беху просута око суда...

Сада му паде копрена с очију! Ужасан узвик — „Пошао је да запази Хеленентал.“

Све се ускомеша око њега, његове руке стегоше грчевито ивичну даску, иначе би пао у супрот доле.

Сад је све било јасно... очев збуњени говор, његов смех, његова претња!

Али још није било доцкан. — Старац је само мислио о штаци. — Када би се сам бацнио на коња — појурно за њим...

„Коња из штале!“ викну у буру и скочи са лествица... Али му намах сену кроз главу:

„Што је отац оно распитивао онако тачно за време, када је пре онолико година — — — Да веће у исто време да изврши освету? Господе, онда је све изгубљено. Рекао сам му, да је било један — а сада је један...“

Обузе га бесомучан страх — опет полете уз лестнице.

Још један тренут, па се морао преко појавити пламен.

Зар оно већ не лиже пламен? Не, то је само месец који удара у прозоре беле куће... Оче небесни, зар нема спаса, нема милости? Да молитва, да клетва има снаге, да се укочи подигнута рука!... Ко би га опоменуо, ко би му дао знак да се врати са свога пута?...

„Али ето пламена!... Не... Можда један секунд, па ће се појавити на небу сјај ватре...“

„Јелисавета, пробуди се!“

Гореће исто онако, као оно пре осам година, кад крвави сјај укочи удове њему који је вребао у Хелененталском врту! — Када би се данас, као онда, преко рудине појавио сјај! Да се укочи рука очева посред злочинског дела!

Боже небесни, покажи какво чудо! Нека се преко рудине појави сјај, као онда — као онда!

Морало би горети — овде би морало горети! Гром би морао да удари у врх очинске куће, да би пламен дохватио оцу: „Стани, стани“. — Па зар је све јасно и бистро? зар се не јавља бура над рудином? — Можда се већ машина срамног крова! Можда већ пали палидрваца! Још један тренутак, па је доцкан свака опомена.

Морало би горети — овде би морало горети!

Па зар нема овде буктиње, коју бих могао бацити да га опоменем.

Морало би горети — овде би морало горети!

И како се укочених, испалих очију, борећи се за спасење, обазре око себе, сену му намах јасно, као онај пламен за којим тежи, кроз помућени ум.

Он кликну гласно.

„Да, тако је! Страх ће га укочити.“

Спасење! Спасење по што по то!

Обема се рукама маши суда, и јаким махом просу његову садржину на наслагано снопље...

Маши се палидрваца — тихо прштање — вихор прође кроз шупљи отвор — и под небо се вину пламен и удари га у лице...

Дивљи, јасни узвик... Смрче му се пред очима... тражи да се придржи и слено се машина у пламен... а чега се дохвати, то попусти, и — — за тренут ока паде, држећи грчевито у рукама један запаљени сноп, у великом луку заједно са лествицама полеђушке у сламу...

Већ букну јасно његово лежиште — још има толико снаге, да се скотрља у страну — још један тренутак, па је све у околи у пламену...

А вихор дува, наста писка, прштање, зујање у ваздуху... већ се ватра дохвати венца.

Он полете на двориште, које је још немо пред њим.

„Ватра — ватра — ватра!“ разлеже се гласно његов узвик, да пробуди оне који спавају...

У шталама, где леже слуге, све оживе, из комора разлеже се вриска...

Већ је кров обузела једна ватра. Цреп почиње прштати и пада с хуком на земљу. Где се начини отвор, избија одмах пламени сноп к небу.

Дотле је усамљен стајао на дворишту и посматрао скрштених руку овај грозни посао, а сада се отворише врата, и слуге и слушкиње поврвеше с виком на двориште. Сада он уздахну дубоко и лакну му, као после извршене дужности, и пође лагано градини, пре него би га ико срео, — „доста сам радио“, прогунђа, затварајући за собом врата на оград. „Данас хоћу да се одморим.“

Тешким кораком оде низ шљунчану стазу, као да је мртав уморан, и непрекидно говораше за себе: „Да се одморим! — Да се одморим!“

Поглед му пође уморно у наоколо... Од месечеве светлости и сјаја пламена, потонула у море светлости, лежала је свугде око њега градина, а сенке узнемиреног лишћа трчале су пред њим као утворе. Овде онде пала би му на пут који искра, на очи као свитац. Он потражи најгушћи хладњак и сакри се у његов најскровитији кут. Тамо седе на бусен и покри лице рукама. Није хтео ништа више ни да види ни да чује.

Али туп неки осећај радозналости ватера га да после неколико тренутака опет погледа. Како подиже очи, виде како пламен, као пурпурни, бело оперважени баздахци, лиже и преко куће за становање, јер је онамо дувао вихор.

Сада је знао да је све пропало.

Он скрети руке. Учини му се као да се мора молити Богу.

„Мајко, мајко!“ узвикну он, са сузама у очима, и пружи руке к небу. — —

И намах се у њему створи чудновата промена. Би му сасвим слободно и лако у души, ишчезе тешки притисак који је за све године притискивао његову главу, и дахнувши лакше пређе руком преко плећа и мишица, као да хоће да смакне ланце који падају...

„Тако!“ рече он као човек коме пада терет са срца, „сада немам ништа више, сада и не треба више да се бринем! Слободан сам, слободан сам као птица у ваздуху!“

Удари се пеницама по челу, плакаше, смејаше се. Осети се као да је нека незаслужена, нечувена срећа намах с неба пала на њега. —

„Мајко, мајко!“ викну он у дивљој радости. Сада знам какав је свршетак твоје бајке. — Спасен сам — спасен сам!“

У томе му тренутку допре до ушију тужна вика животиња, и то га опет оствести. — „Не, ви јадне животиње не треба да пропаднете ради мене!“ рече он, скочивши, „пре ћу сам веровати...“

Он се пожури задњим вратима од куће, где су слуге и слушкиње журно износили намештај.

„Ето господара!“ повикаше плачући, и показаше један другоме голе ноге...

„Оставите то!“ викну он, „спасите стоку!“

Секиру једну нађе уз пут. Њом развали задња врата од штале, која воде у поље, јер двориште је већ море од пламена.

Као у сну виде како се градина и ливада испунише светлином. Довукоше и сеоски шмрк, а и на путу од Хеленентала зачу се живост.

Три, четири пута уђе кроз пламен, а слуге за њим, па онда паде, од болова онесвешћен, наспред запаљене штале...

Узвик један, продирући, из женских уста отвори му још једном очи.

Учини му се као да види Јелисаветин лик, као губећи се у маглу, изнад његове главе, па опет наста мрак око њега. — — —

XXI.

У први освет пође врло жалостан поход путем за Хеленентал преко јесење рудине. Двоја јадна кола иђаху лагано једна за другима. На њих беше смештено све, што је још преостало од имања на рудини.

У првима, увијен у сламу, опкољен покривачима, њихов господар — покривен ранама, онесвешћен. Бледа, дрхтава женска, која се брижно над њим нагињаше, била је другарица његове младости.

Тако га је она себи носила кући...

„Да га склонимо код које од његових сестара“, рече господин Дуглас, али она положи руке на Павлове груди, с којих су спадале изгореле крпе од хаљина, као да га хоће за навек за себе да присвоји, и одговори:

„Нећемо, оче; он ће к нама!“

„Али твоја свадба, дете — званице!“

„Шта ме се тиче свадба!“ одговори она, а весели младожења стајао је узбезекинут поред ње.

На другим колима било је оно мало намештаја, што се спасло, један орман, неколико фиока, с рубљем, књигама и с тракама, земљане зделе, ведрница за млеко и дугачка дула очева. — —

Али куд се део овај?

Једини, који би можда могао дати обавештења, лежао је овде ван себе, можда већ у борби са смрћу.

Да ли је утекао? да ли је пронао у пламену? Слушкиње су му нашле собу празну, а о њему никаква трага.

„Не слутим ништа добро“, рече стари Дуглас, „још увек је имао основе за безумље, па ако му сутра нађемо кости у развалинама, биће ми јасно, да је сам запалио житницу, па се онда бацно у пламен.“

Али баш када хтедохе ући на хелененталске вратнице, чуше са стране пред житницом тужно сквичање пса и спазнише туђе псето које је наслонило предње шапе на тамну пеку масу и с времена на време вукла за нешто, што је личило на крај од хаљине.

Уплашен нареди Дуглас да се стане и пође онамо. Ту нађе траженога као лешину. Лице му беше ужасно нагрђено, а руке још у пола подигнуте, као да се намах претворио у камен. Поред њега беше разбијен лонац, а кутија од палидрваца пливала је у баруштину од петролеја, који се разлио по глибовитим траговима од точкова као по олудима.

Тада скрсти седи дин руке и очита за се молитву. Када се врати колима, задрхта по свему телу, а очи му се наводнише.

„Јелисавета, погле онамо“, рече он, „ено леша старог Мајерхефера. Хтео је запалити наше имање, па га је Бог убио.“

„Бог не нали житнице!“ рече Јелисавета и осврте се на изгорело имање, са кога се дизаше у мутном освету тамноплави дим.

„Али зар то није Божја воља, што смо спасени?“

„Ако нас је ико спасао, учинио је то овај?“ рече Јелисавета.

„Шта? Зар он жртвовао све, зар он постао нали кућа — само да —“

„Питај га!“ рече она тихо, и у све већем отраху удари се рукама у груди и поче гласно цвилети.

„Дај Боже, да још једном могне одговарати“, прогунђа Дуглас. Затим нареди неколицини слугу, да леш старог пренесу у кућу. Послаше и за лекара, а он се сам хтеде одвести до сестара, да их извести.

Збуњена лица изиђоше званице пред кола која стадохе пред окићеним доксамом.

„Јелисавета, како ти изгледаш? Јелисавета, чувај се!“ повикаше рођаке и хтедохе је узети са собом.

„Бежите“, рече она, и одби с изразом ужаса руке које је миловаху.

И весели младожења, који је ове ноћи играо само врло јадну улогу, приђе и огледаше да је наговори, да се склони од тога немоћнога тела. Али га она премери збуњеним погледом од главе до пете, као да се не сећа, да га је икада видела. — Можда се у њему појави осећај његова ништавила. — Збуњен и уплашен остави се ње.

Рођаке преклињаху старог Дугласа који је шетао горе доле пред шталом чекајући да се спреме кола. Његова силна прса дисаху тешко, његове се седе, густе веће скупљаху, а из очију му сипаху муње. — Изгледало је да се ужасна бура доми у његовој души.

„Смиљуј се!“ викнуше жене, „склони Јелисавету, — она треба да се опорави, — изгледа као да ће погинути.“

„Ако је тако, како она каже“, говорио је он преда се, „ако је све своје жртвовао! — — — Гром и накао, оставите ме на миру!“ викну на жене које га беху опколиле.

„Али помисли на Јелисавету“, гракнуше оне — „у дванаест ће сахата доћи свештеник — како ће она изгледати?“ — — —

„То је њена ствар!“ викну он, „оставите је! Зна она добро шта чини!“

У истом тренутку, када Павла скидохе с кола, дође од вратница гомилица слугу који су носили леш његова оца. — — —

Једно за другим унесе оба тела у белу кућу, а пас пође за њима машући репом и љускајући. Био је то жалостан спровод. — — —

Јелисавета нареди да се Павле однесе у њену собу за спавање, закључа врата и седе поред постеље.

Узалуд су молиле рођаке да их пусти унутра.

Око једанаест сахата дође лекар и изјави, да ће да остане крај болесника до другог јутра. То му је било лако, јер је био давнашњи пријатељ куће, па је био и сват. Међутим нареди да се телеграфским путем потражи каква болничарка.

„Зар не смем ја остати код њега?“ упита Јелисавета.

„Ако можете!“ одговори он зачуђено.

„Могу!“ одговори она са загонетним осмехом.

Рођаке закуцаше поново. „Смиљуј се, дете!“ викнуше кроз врата, „треба да се обучеш, треба да идеш пред грађански суд. Дошао је свештеник.“

„Може опет отићи!“ одговори она.

Нанођу се зачу жагор, и младожења нешто саветоваше.

„Шта сте научили, дете моје?“ рече седи лекар и погледа је песнички у очи. Тада она плачући клече пред постељом, ухвати Павлову млатаву снуштину руку и притиште је на очи и уста.

„Је ли то ваша постојана воља?“ упита старац.

Она климну главом.

„А ако умре?“

„Он неће умрети“, рече она, „он не сме умрети!“.

Лекар се жалостиво насмеја. „Добро је“, рече он потом, „останите за часак сами код њега и обнављајте му свака два минута облоге. Ја ћу међутим све умироти.“

Одмах затим чуше се напољу кола како одлазе и остављају имање. Један сахат доцније уђе лекар опет у болесничку собу. „Кућа је скоро празна“, рече он, „вечерње је одложено!“

„Одложено?“ упита она страшно. — — —

Старац је погледа и затресе главом. Ђудеко му се срце обелоцањивало свакога дана у новим заговетима.

Недељама је лебдео болесник између живота и смрти. Нервна грозница, која се придружи, као да је убијала сваку наду.

Јелисавета једва се одмицаше од његове постеље, нити је јела, нити је спавала, цео свој живот посветила је нези драгога.

Отац јој је пуштао на пољу. „Мора га излечити“, говорио је он, „да га могу питати.“

Весели рођак поче слутити, да његов положај није ни мало задовољан, и пошто му стари исплати све дугове, остави Хеленентал.

Леш старог Мајерхефера однесе обе близнаке одмах сутрадан после пожара. Његова заговетна смрт изазва велико чуђење, престоничке новине доносише извештаје о њој, и што целог живота није дочекао, да види како га хвале као јунака, то дочека сада по смрти.

У залеђини пак вребао је суд на Павлово оздрављење.

(свршило се)

Праг.

Чешко белетристично удружење „Мај“ (види 2. број „Нове Искре“ за прошлу годину), као представник нових књижевних смерова, довршило је ове године песнички зборник у 5 свезака „Чешка поезија XIX века“. Сваки свезак представља по одсек чешке поезије овог века.

Неоспорно је да ће овај зборник добро доћи свакоме који жели да види како се развијало и која то имена представљају чешко песništvo за ових 100 година. Овај је зборник био већ и потреба, јер је чешка књижевност брзо напредовала и по количини и по квалитету. Старији песнички зборници не беху потпуни, а поред тога у њима не беше новијих песничких имена којима се чешка књижевност може дичити.

У овом је зборнику низ најодабранијих песама које испеваше 78 песника. О сваком је песнику написана кратка биографија са библиографским подацима. У зборник су унесене само оне песме које најбоље обележавају песников смер и његову вредност. И ако је рад за овакав зборник необично тежак, и ако је немилосрдна критика тражила и длаку у јајету, — ипак је ово дело најбоље своје врсте у чешкој књижевности.

У уређивачком одбору беху Јарослав Врелички, Антоније Клаштерски, Јарослав Квапал, Ладислав Коус,

К. В. Рајс, Јарослав Борецки, а ова су имена најбоље јемство како за озбиљност тако и за вредност зборникову.

Нас највише занима пети свезак, јер је он, у колико је то било могуће, верна слика најновијег стања у чешкој поезији.

И овај свезак, као и прва четири, уредништво је пропратило уводом у којем су изложени погледи на све изнесене песнике и њихове смерове. Између осталог, уредништво износи о најновијем песничком ово своје мишљење: „Све што је било речено у предговору четвртог свеска важи и за овај пети, јер и у овој најновијој ери налазимо још вазда богатог материјала који се непрестано умножава. Књижевност се и овде још развија отварајући себи све шире и шире видике; духовни живот песнички све је дубљи садржином а раскошнији у изражају. Од малих, сићушних каскада — поезија постепено прелази у широку пучину, у којој се, као у зрцу, одблескују разни смерови који се међу собом разликују по стално одржаној индивидуалности. Може се слободно рећи, да свако име представља по један смер, али да сви укупно имају Чешоване за главну одлику“. — Ну поред оваквих представника има у чешкој књижевности и песама испеваних на туђинску, има их декадистичких, мистичких, симболичких и т. д. што је све дошло са Запада, те се као пука поздражавања не могу рачунати у самосталне смерове чешке поезије. Према јачини, лепоти и утицају оригиналних чешких песничких творевина, овакве су компилације — рђаве од пребола.

Као најновији чешки песници унесени су у овај зборник: Бржезина Отокар, Борецки Јарослав, Витез од Ченкова, Червинка Карел, Квапал Јар., Легер Карел, Камински Бохдан, Клаштерски Антон, Клозе Ант., Мужик А., Прохаска Фр. С., Рокита Ј., Сова Ант., Слобода Фр. Х., Шалда Фр., Шимачек М. А., Шкампа А., Вања А., Оуржединчек О., Кубелка Јосиф и т. д.

Пишући Вам ове редове о Чешкој поезији XIX века радовао бих се од срца, кад би српски песници обратили пажњу на ово дело које ће им извести верну слику чешког песništva, а које ће их, дао би Бог, и одушевити да по који цветак преседе у српски врт. У чешкој књижевности, поред свих тешкоћа, води се братско старање о српским књижевним појавама; а да ли је право да се и српски књижевници исто тако одужују, остављам на размисање и одговор свима оним српским радницима који могу и који су позвани да негују и подржавају словенску узајамност као једину и несумњиву одбрану од навалe оних туђинских народа који у Словенима гледају само варварска племена и сметње својим освајачким намерама. *Свој своје!* правило је које Словени не би требало нигда да заборављају: ни у свом политичком животу ни у књижевностима својим. — Не знам уверења српских књижевника, али полазећи од онога *Кра није вода*, ја верујем да се сви слажу са начелом *Свој своје!* А кад би се од тог прећутног уверења прешло и на озбиљан рад... Ја се бојим да откривам ту величанствену перспективу, јер докле год не буде *рада*, озбиљног *рада*, не вреди ни говорити о лепшој будућности. —

Р.

Војвода Марко Миљанов. — Од неког времена повукао се о света, да у миру проводи своје дане. Али је већ дуго како нема бојни меџана, а зар му додијало и самовати у суром пригорском стењу те се пре кратког времена спусти с кршева да види: што се то брзо и докле ће тако? Обилазио је своје пријатеље и поштоваче по српском народу; најкао се и надао, састајао и беседио, — па се пре неколико дана вратио из Београда у своје кршове да и даље брзо и чека!

Далматинка. Сликао *Ц. Ј. Сејмур*. — Како је дична и узроста и ликом! — Пред морском пучином угледала је света, по голом кршном је проходила, у тешком раду на снагу је стала... Ковар с норама лежи крај ње; сад чека пунце да их прода. Али судећи по оном њеном погледу, изгледа да јој мисли другама хите, ножа и пучини у коју је поглед уврла, са које очекује нека да јој се сам жив и здрав врати. *Кад ће доћи? Да ли ће икада доћи?!*... питају су која муче многу и многу Далматинку која је на пучину испратила најдраже своје да се муче и боре за опстанак свој и своје породице, јер им кршна домовина не даје ни колико је најпотребнија.

Ибарска слиска. Фотографски снимак *Д. Ј. Дерок*. — Реч Ибар извири испод планине Хама у Старој Србији. Код Рашке удаљен у Србију, пробија се између Столова и Бакова, и испод Краљевутице у Мораву. Ибар се може прегазити само на бродовима, а тек кад је вода мала; иначе, на вековним местима вози скела пресеца. Од ушћа реке Студенице па до Жиче пробија се Ибар кроз величанствени клинац из којег један део представља наша слика.

Град Чајинче и Чудотворна Богородичина икона. Сликао *Х. Шајдемон*. — На крајњем југоистоку Босне, у близини Новопазарског Санџака, лежи под планином Цијелом град *Чајинче* или, како га други зову, *Чајница*. У њему живи око 1500 становника, већина дела православних. Чајничка српска православна црква поклоњена је православној Срба који долазе не само из Босне већ и из других српских крајева да се поклоне чудотворној икони Свете Богородице утеси и спасу многих верника.

Манастир Туман. Сликао *проф. В. Тителбах*. — Овај манастир лежи у данашњем пожаревачком округу. Прича се да су у Дворишту селу у Реци, били двори Милоша Обилића. На Снеготинском Поток Милош је, вели се, био начинио себи купалишту која се и данас зове „Милошева Бања“. Ту је Милош нехотице устрелом пустињак *Зосима*, те да то покаже, подигао је манастир *Туман*. Садашња грађевина није старија од 100 година, а подигнута је на развалинама неког старијег храма. Туман је мали манастир, повучен од људских насеља; око њега издано расте папрат и маховина, а дубока тишина нарочито је подесна за пустињачки живот.

Буњевци и Бачвани. Сликао *И. Рашковић*. — Сам је случај, хтео да су нам ова два лика у један мах дошла. Колико су нам драги оба лица, исто нам је тако драг и случај што их је овако дружице. Доносимо их оба, једно поред другог, јер је случај и нехотице показао данашњу жељу и потребу: слогу Срба Буњеваца и Срба православних, и њихову заједницу у збору и сваком народном послу.

Теочак, развалине у Босни. — У низу слика из Босне, које смо износили пред своје читаоце, највећи их је број — *развалине*! За судбина Босне понесите разорила је многу и многу народну тековину, порушила је многе споменике прошле славе и слободе. Широм ове српске земље леже данас разбацане гомиле камења, — последњи остаци негдашњих бранича српских. И развалине *Теочака* причају о прошлости, о кривим борбама, а нарочито о првим годинама после босанске пропасте (1463. г.) Мађарски краљ Матија Корвин који се после пропасте Босне нашао у непосредном суседству силне турске царевине, није имао куд ни камо, већ поче бојеве са Турцима. Хотели да за бој нарочито одушеви мађарско племенство, није штедео ни обећања ни титула. Тако је мађарски магнат Ујлаки добио титулу босанског краља, те због тога узео на се да утврди за одбрану *Теочак* који још беше у мађарским рукама. Али сила турска беше необуздана и тако јављ да је 1526. потукла Мађаре до ногу, и то не на босанском земљишту, већ у њиховој кући — на Мохачу.

Високо, град у Босни. — Насељено је Србима мухамедовцима и православнима. Има преко 4000 становника, 13 џамија и једну православну цркву. Високо је нарочито познато са своје кожарске индустрије. — И у босанској историји играо је Високо леку улогу. У њему је год. 1855. бан Стеван Твртко допустио Дубровчанима највеће трговачке повластице по Босни; 15. јуна 1402. године потврди

је у њему краљ Стеван Остоја привилегије Задру и Шибенику. Јуна 1404. године састаде се у Високом босанска властела која оборише престола Стевана Остоју, а прогласи да босанског краља, Стевана Твртка II. —

НАУКА

Име и познавање Африке. У старом веку азија су познати северно-источни део тог континента *Либијом* и *Африком* само римску провинцију *Карту*, које име доцније пренесено на цео континент.

Међу многим народима, који дођоше из Азије у Африку, највише су је познали *Ефиопи*. У свој надирању на југ и Сомалеко Полуострво, познавали су, више од 4000 година пре Христа, њени северно-источни део.

Кад су *Феничани*, у 9. веку пре Христа, подигли били *град Карту* и за кратко време одатле прили велики приход, продужили даље оснивање колонија по свој *Северној* и *Западној Африци*. Да се те колоније одрже и прошире, поштараше се моћни *Картажани*. Њихов морепловац *Хано доир*, по мору, до *Сенсала* и *Шерборекских острва* (470. год. пре Христа) а сунаи до *Јужне Сахаре*.

Пошто *Грци* истиснуше *Феничане* из источне полутине Средоземног Мора и приграбише њихове колоније, одлучише да испитају *Источну Африку* и долину реке *Нила*. За време *Птоломејево*, ти су се делови Африке тако тачно познавали, да их је он, према њиховој географској ширини и дужини, унео у своје карте. Изворе културне реке *Нила* представљају на картама чувене *Месемме Планине* и *екваторска језера*, што су потврдиле експедиције XIX. века.

Кад је, због дугих и кривих ратова, *Картанска држава* потпала под власт римске, изаслаше *Римљани* у унутрашњост Северно-западне Африке наше експедиција, које много допринеше познавању предела на јужној страни *Атласа*, *Сахаре* и слива реке *Бар-ел-Газала*.

Арапском инвазијом, у 7. веку после Христа, наста нова ера у познавању Африке. Пошто натуралне ислам становништву *Северне Сахаре*, *оаза* у *Сахари* и *Припиња* у *Судану*, ступише с њима у трговинске везе. На западу допринесе до рта *Војадора*, становништво *јорџи* и *средње Нигира* подстаклоше на харалук у *Меку* а на истоку подиглоше важна трговинска места: *Ламу*, *Момбас*, *Занзибар*, *Мосамбик* и *Софаму*.

Брзо разграната трговина подстакла је италијанске републике *Венецију* и *Ценову* на тачније испитивање обала Северне и Западне Африке, њихово снимање и уношење њиховог облика у карте.

Дакле се даље од рта *Војадора* сазна за облик обала *Западне Африке*, да се ова оброди и знају пут у *Источну Индију*, изаслаше *Португалци* у 15. веку неколико експедиција. Напрезања њихова беху крунисана успехом 1498. год, када Васко де Гам, с помоћу арапских трговаца, нађе са источне афричке обале тражени пут у *Источну Индију*.

Експедицијама *старога* и *средњег века* сазнало се за облик афричког континента и, кад се то постагло, требало је одмах приступити испитивању непознате унутрашњости. Али, кад се провађе *Америка* и успоставише живе трговинске везе са *Индијом*, даље се испитивање сасвим напусти. На оснивање каквих колонија у Африци није се мислило све до 17. века, када *Холанђани* заузеле *Капазид* и одмах на тим подручје северно до реке *Орања*.

За научне и практичне циљеве, испитивање је непознате унутрашњости афричке отпочело, када се 1788. године образова у *Лондону*, „*Нилеско Афричко Друштво*“. Што се оно до данас није докрилило, има више својих узрока. Слаба хоризонтална разгран, у унутрашњости већином висораван, оскудица у бродним рекама, смртносна клима њезаних тропских обала, дивљаштво и верски фанатизам учинише Африку најнеприступачнијим континентом.

Кад се основало поменуто друштво, изаслаше *Нилеси* више експедиција у унутрашњост Африке, које су имале да испитају *Сахару* и *Судан* и да знају изворе река *Нигира* и *Нила*. Да се дозна за положај и материјално стање пустињског града *Тимбукта*, недалеко *Нигира*, упути се дијаут (1795. и 1806. год.) са западне стране у унутрашњост *М. Перк* (Perc). На првом путу испита један доо горњег тока *Нигирова* а на другом га убише урођеници пре него што је могао да стигне до његова ушћа. Са северне стране (*Триполиса*), допринесе у непознату унутрашњост *Нигира* *Дењам* (Denham).

Клаперт (Klapperton) (1822. год.) и, кад пронађоше *језеро Чад*,

крануше знадио к Нигиру, али не дознаше о његову току нашта више него ли Нери. Кад се Клаперти поново упути к Нигиру, по коем га смртносна клима а његову пратиоцу Ландеру пође за руком (1830. год.) да дође, бродећи низа реку, до њених ушћа. Извор те реке најоше (1879. год.) Француски Цвајфел (Zweifel) и Муетије у планини Лом, западно од Високог Судана.

Пошто не беше решено питање о трговинском граду Тимбукту, од кога се одваја пет караванских путова на све стране Сахаре, расписан „Париско Географско Друштво“, у тој намери, новчану награду. Да то питање реши и расписану награду добије пође Каље (Caillié) (1828. год.), са западне стране, ка горњем Нигиру. Држећи се његова тока, срећно приспе у Тимбукт. Пошто се у њему одмори неко време врати се преко Сахаре и Танџера у Француску, где прими поменуту награду.

Централну Сахару изучио је испитао Барт (1850—55. год.). Пошавши из Триполиса, пређе је преко Мурзук и области Ајра до Чада а одатле, на запад, до града Тимбукта. Дале испитивање Сахаре продужаше Немци и Французи. Ролфе пређе је унакрст од Триполиса до Гинејског Залива; Алжерску Сахару и северну област афричких Туарика испита Дюверје; Тибести, Борну и Вадај Нахтман а Либику Пустњу Ролфе.

Централни Судан дуже времена испитиваху: Барт и Ролфе и Нахтман. Кад последњи доврши (1869—73. год.) своје научно испитивање оног дела Сахаре, југоисточно од египатске и других области, северо и југоисточно од језера Чада, врати се, преко Вадаја, Дарфора, Кордофана и Картума у Европу.

По утврђеном распореду приступи се, са северне и источне стране, испитивању Централне Африке. Пошто је река Нил од памтних времена занимала културне народе, требало је изнати њених изворе, испитати речни ток и сазнати, не би ли се њоме годно могло послужити, па да се убрза испитивање непознате унутрашњости. Мисирски владар Али-Паша сам се положи на ту ствар. Његове победоносне војске продеше до места где се оба Нила састају. Састав воде и речни нанос јасно указиваху да Нил истиче из језера. Мехмед Али-Паша лично пође на југ и дође до места Фасола, одакле изасла две експедиције на југ где мишљаху да се налазе поменуте Месечне Планине.

Пошто се није могло питање о Нилским изворима решити са северне, покуша се то доцније са источне стране. С ове стране пронађоше мисионари Крајф и Ребман (1847—1852.) снежне вулкане Кенију и Килиманџаро и дознаше од урођеника, да се у унутрашњости Африке налазе многа језера. Чим се та вест разнесе по Европи, изасла енглеска влада Спек (Speke) и Верта (Barton), који пронађоше 1858. год. језеро Тангањика, а на повратку, сјам Сник, још и језеро Укереве (Викторија Нјангу). На другом путу (1861—63.) дође Сник у друштво са Грантом (Grant) до места где Нил истиче из језера Укереве и врати се преко Картума у Европу. Једновремено (1862—64.) изађе им, са северне стране, на сусрет Бекер (Baker). Држећи се Нилова тока, констатова његову везу са језером Укеревом, пронађе језеро Мауган (Албертово) и врати се назад.

Да се свестрано испитају централна афричка језера, много труда уложише Инглеси: Ливингстон (Livingstone), Стенли (Stanley) и Камерун. Кад енглеска испитач Јужне и Централне Африке, Давид Ливингстон, дуже времена не даде о себи никаквог гласа, узнемири се сва Енглеска и захтевање од владе, да се изађе у Африку експедиција која би га потражила и помоћ му пружила. Док се то питање у Инглеској претресало, упути се ненадано у унутрашњост афричку Стенли. На првом путу састаде се с Ливингстоном у месту Ундиу, на источној страни Тангањике, оброди с њиме то језеро и увиде да, на северној страни, река Руиси не истиче из Тангањике, већ у њ утиче. Тим проналазком од сада јасно беше, да језеро Тангањика не припада изворној области реке Нила. На другом путу (1874—76.), оброди Стенли језеро Укереве, пронађе Мауган-Нјангу (Алберт-Едвардово језеро) и пређе на западну страну Тангањике. Кад је дошао био до Луалабе (реке Конге у горњем току), пусти се, од места Нјанге, низа реку и пређе њоме до ушћа Централну Африку. Последња овог Стенлијева проналазак био је оснивање слободне државе Конга (1895.).

Да се испита разлике, између горњег Нила и северноисточних притока реке Конге, дуже времена проведоше у тим пределима: Шоајфурт, Емин-Паша, Јункер и Багаи.

Кад је требало противу Мадаје одсеченом и притешњеном мисирском гувернеру, Емин-Паша, помоћ пружити, Стенли се, поново потпомогнут енглеском и мисирском владом, упутио у Африку. Идући на реку Конго и њеним притоку Аруими, приспе у Екваторију Емин Паша и врати се с њиме к Индиском Океану.

На повратку нешта Алберт-Едвардово језеро, пронађе вулканску планину Руенсори и увиде, да и Алберт-Едвардово језеро реком Семлики, која утиче у Албертово језеро, припада изворној области реке Нила. Стенли је, дужином бављењем и испитивањем развија река Конга и Нила, прешао унакрст Африку од Индиског до Атланског Океана и обратно.

Јужне притоке реке Конга испитао је и контанентал, у том правцу, унакрст прешао Висман (1880—83.).

На глас о смрти Ливингстоновој (1873.), изасла енглеска влада Камеруна у Африку. Пошто је послуга Ливингстонова донела била његово мртво тело до места Таборе, упути се Камерун у унутрашњост афричку где најо, на западној страни језера Тангањике, реку Лукуду, по којој се припада саву реке Луалабе (Конга). Кад за тим дође до места Нјанге, на Луалаби, хтеде се низа реку вратити, али га у томе спречише Арапи. Пошто се одмори неко време у месту Њилемби, врати се са трговцима у португалску колонију Бенгелу.

Јужну и јужни део Централне Африке испитао је Ливингстон (1849—73.). Пошто је као мисионар провео неко време у пустињи Калахари, пронађе језеро Нјами (1849.), реку Замбези (1851.) и пређе двапут унакрст Јужну Африку од Индиског до Атланског Океана и обратно. Доцније (1854—56.) изађе на Викторијине водопаде, на реци Замбези, изасла њеним кроз Луангве клисуру и утиче у Индиски Океан. Кад се поново врати у унутрашњост, пронађе језеро Ширеу (1858.) и Нјасу (1859.) а доцније (1865—73.) Тангањика, Мере и Вангвеоло, реке Луавулу и Луалабу, којих ток испита до места Нјанге. Пошто се је у Ундиу састао био са Стенлијем испрати га до Таборе и врати се, преко језера Тангањике, поново к Бангвеолу, где умре 1873. год.

Сем Ливингстона, међу новим испитачима слина реке Замбези, највише је заслужио Серис Пинго к ји унакрст пређе Африку (1878.), између Бенгале на западу и Натала на истоку.

Највеће афричко острво, Мадагаскар, дуже је времена (1865—70.) изучио испитивао Грандије.

Пошто је прошла ера великих научних проналазака у Африци, предузимају европске колон. државе сада испитивање на практичне циљеве. С тога траже и испитују подна и здрава места за колонизацију, културу, трговину и саобраћај.

С. М.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Xeres de la Maraja. Knjiga Boccadoro. 1898—1899. Zagreb 1900.

Књига Бокадоро, то је једна збирка стихова. Названа је тим звучним, али неразумљивим именом с тога, што је намењена „маркици Зое Бокадоро у славу“. Цела је збирка подељена на девет одељака, који носе онеке називе: Прелудиј, Сикстини Чешње, Сонети годишњих доба, У полима, Идилски Интермеццо, У двоје, Визија. На извору сласти, Мистички Сонети, Музика, Епод. Онај читалац који би од књиге Бокадоро прочитао само њен садржај могао би помислити да је иза по стихове једног страног песника — шпанског или талијанског — који је живео прошлих векова, бавећи се љубављу и мађијом.

У ствари иза тог громког имена Xeres de la Maraja крије се један млади хрватски песник. Његове песме, у пркос својим називима који могу да збуно читаоца, нису ни нејасне ни необичне. Оне нису ништа неприступачније него неке песме Јосипа Берса или Војислава. Све је у томе што Xeres de la Maraja припада новој школи хрватских књижевника. Та је школа усвојила начело да је уметност сама себи циљ, схвативши га тако да књижевници ваља да се одвоје од народа, и да пишу за један мали круг посвећених читалаца. Ето за што је и простосрдични Xeres покушао да своје стихове ограда од обичне публице насловима чудноватим и тајанственим.

Така једна аристократска школа, кака се данас јавља у Хрватској књижевности, јавила се код нас много раније, већ осамдесетих година. Нама је лирска поезија била до тог момента поглавито патриотска. Она је проповедала својим хармоничним језиком рат Турцима. Ако је певала уз то о кини и о женама, то је само с тога, што се обично ноћ у очи битке проводи у оргијама. Нама је лирска поезија носила тада једно андрејско-патриотско обележје које се ни код кога тако јасно не истиче као код Абердара, и ако је овај имао можда мање дара него иједан други песник тога доба. Али осамдесетих година јавља се Војислав. Он прекида с ратоборним и у исто време оргијским правцем у нашој лирици. Он прескаче цело омадско време, и надовезује своје певане на певане наших псевдо-класика. Он тражи надахнућа у класичној митологији као Лукијан

Мушњаци. Његово обично расположење, то је тиха сета, и он је елегичан као Стерија. Његова поезија, на којеко уметничке предности, била је и остаће једнако туђа широј публици. Нему је замерано да никада није певао о оном што је његово савременике занимало. Така се замерка, међутим, не може учинити ниједном песнику из оmlадинског времена. Кад је на пр. Јакшић рекао:

»Ја видим бојно поље
»Равницу пуну ту —
»Ја гледам браћу моју
»У боју рањену...» —

он је гледао и видео нешто што су, у том тренутку, сви његови савременици видели и гледали, бар у мислима. Али кад је Војислав, бегући из своје савремености чак »на дно реке«, казао:

»Реко, бистра реко, девојке ти твоје!
»Разгри ми часом чисте груди твоје,
»Да сагледам чуда, да угледам рај;
»Да прегазим поља рујнога корала,
»Да похотим дворе од чиста кристала,
»Па да врачам после девојку и сјај...»

кад је Војислав ово казао, он је гледао у свом сну нешто на шта се нико од његових савременика није интересовао.

Немогуће је више се бавити о уметности ради не саме, и немогуће је више се одвојити од народа, него што је то Војислав учинио. С истријског гледишта, појава је таког песника у нашој књижевности ралумљива. Он се јавио као реакција оmlадинским песницима. За то што су они сматрали поезију као средство у служби националне мисли, а нарочито за то што је њихово гледиште владало тако дуго да га је публика постала већ сита, за то је и Војислав, који је за њима дошао, морао пасти у другу крајност, и сматрати да поезија није средство него циљ. Ми бисмо рекли да, ни у хрватској књижевности, ова нова школа којој припадају песници као Херге де ла Магаја, није постала случајно. И њој ће бити историјског разлога. Као год што смо ми до Војислава уносили у књижевност тежње патриотске, тако су Хрвати уносили у књижевност, поред тежњи патриотских, још и тежње верске, тежње политичке, тежње социјално-политичке итд. Нова школа би могла да буде, на првом месту, протест противу католицизма и повнизма у књижевности. Из тих разлога она је доста симпатично примљена од српске странке у Тројединци и у Приморју, док је на против оштро нападана од хрватских националиста. И ето тако је питање о томе да ли је уметност циљ или средство, постало ту готово политичко питање....

Кад се хрватски Херге упореди с нашим Војиславом, одмах се оважа ова разлика.

Војислав се инстинктивно држао тог начела да је уметност сама себи циљ. Може бити да му је оно било и непознато у почетку његова певања. Он се могао угледати на поједине песнике за које би случајно дознао у току свог читања без илана, али он никада није поставио себи задатак да правац једне нарочите школе пренесе у нашу књижевност. Он је био оригиналан. Његове песме изгледају неусиљене, природне. За то је јемачно и требало тако много времена, док се оважило како је цела његова поезија необична, вештачка и аристократска.

Херге, међутим, пре него је и једног стиха написао, био је уверен да уметност треба да буде сама себи циљ. Он пева у једном маниру који је позајмио од извесних страних књижевника. Он припада оној књижевној школи чије се присталице, према земљама, називају декаданти и симболисти, естети, сецесионисти и т. д. Он је усвојио од њих и неке ситнице. Он узима за мото својој збирци стихова један стих из једног Микел-Анџеловог сонета: то за то што и они, ради што веће оригиналности, цене више стихове тога вајара, него све његово вајарство. Од цвећа он најрадије помиње лилијан: то за то што је лилијан њихов изабрани цвет. Од толиких Аеродита које су нам дали разни вајари и сликари, он наводи баш Аеродиту Сандра Ботичелија, не за то што би то била најлепша Аеродита — нама је она увек чинила утисак једне сирнуће и божаљливе девојчице без велике телесне лепоте — него то чини за то што је божањствени Сандро један сликар којим се куне сваки правоверни декадант, симболист, сецесионист, естет. Декадански и симболистички песници имају обичај да у својим стиховима више пазе на њихову музику, него на њихов смисао: зато је и Херге сматрао за своју дужност испевати неколико музичких сонета, од којих је један *ma esteso*, други *arraigionato*, трећи *adagio*. Његове песме изгледају писане по једном шаблону, истина модерном, и управо црта модерном, али тек по шаблону. Ми осећамо да у њима има нечег срачуљеног и намештеног. Док их читамо, ми и нехотиче назнимо како су направљене.

Иначе, књига Вонадаро имала је да буде збирница љубавних стихова. Она је посвећена једној жени коју је песник крстио име-

ном Зое, јемачно с исто онолико права с колико је и себе крстио Херге-ом. У целој књизи нема можда ни једне песме која се не би на ту жену односила. Све оне, на безброј разних начина, казују једну исту ствар, песникову љубав према њој. У том су погледу на акте-ристички они сонети намењени годишњим временима. Они почињу као описи а завршује се сви изливима песникове љубави која је неочекиваним начином доведена у везу са сва четири годишња времена. Али љубавне песме Херге-ове нису као љубавне песме других песника. И на пр. између њих и Змајевих *Ђулиба* има тако мало сличности да човек никада не би рекао да они и *Ђулиби* припадају истој врсти лирике. Херге је у својој љубави естет. Маркиза Зое нека се не вара: уз првог уверљивања која јој у својим безбројним стиховима даје, Херге не воли њу. Може је тоштити само то што он не воли ни једну жену лично. Што он воли то је девојку. Пред своје »мистичке сонете« он ставља ове стихове из Joachim du Bellay.

Là, ô mon âme, du plus haut ciel guidée,
tu y pourras reconnoître l'Idée
de la beauté, qu'en ce monde j'adore.

Овом моту одговарају поједини стихови у његовој збирци. На пр. Херге, на којој још и сад пробирам,
на којој душа само девојку чешно

наш:

Ах тужна ли је та девојка чежња,
оном ко ствара девојку у мисли...

Или, најзад, цела песма која носи назив *На извору сласи*, и у којој се као извор сласи представља »вечита девојка«. Херге је приста-ница Платонов. У једној девојци жени он види само идеју девојке остваре-ну. Он је гледа оним очима којима се гледа уметничко дело. Он подробно описује њен костим, као и цео декор сред кога се она јавља.

Дворанам сјајним Вонадаро куће
одзивале су еруде и анодини
у неком силаду, страствено и вруће:
ох, слатки мој менует Вокерини!
Вила си њедна с чинам' у бјелнини,
вириш на ме кроз левезно пруже,
а пошме твоје плесној у џештини
браћу — будећ у срцу чежуће.
Држећи сијерно шетир на три кута,
са оном бјелом власуљом на глави,
ручнице твоје љублах много пута —
док оздол пујне еруде и анодини
спајаху наше душе у љубави:
ох, слатки мој менует Вокерини!

Очевидно је да овде песнику није толико стало до Зое, колико до извесног естетичког утиска који Зое има да произведе тек комбина-вана с извесном материјалном средином и с извесном музиком. И човек чисто сумња, да ли је тај сјајни бал у Вонадаро куће имао само да појача ону пријатну сензацију коју је песник добио од Зонне појаве, или је обрнуто Зонна појава имала само да појача ону пријатну сензацију коју је песник добио од тога бала.

Или песма која почиње речима *У цркву си ме свела на ро-чнште*, и на коју је доста навести последње строфе:

У полутами стаио смо под луком
ко покајничке душе. Архтала си
када ти младо тјело ових руком.

Уљенка доле у трјему се згаса,
оргуљна цјев је дахнула из таме:
ти се сво чвршће винула ула ме.

И у овом случају песник је тражио једну нарочиту сензацију, сен-зацију сласи сред стрешње и тајанствености. Очевидно је да му ту сензацију није могла дати Зое или извесне материјалне средине, и да је та материјална средина била донекле потребна за постигнуће оне сензације коју је песник тражио, него и сама Зое.

Једну нарочиту сензацију тражи он и у песми *У аљима*, и то сензацију слободног, наганског живота. Он хоће да се венча са својом драгом у пољима,

онда кад с ведрине
у жарком лету, плавити сунце златно.

И онда настава:

Цертак ће цјенат међу зрелим житом
жетелску химну, зрнато ће пласје
пуцкотат живо, гилбућ плаћу витом.
Ох, пољско благо, мирисно сугласје,
ми љубимо те жаром и усхитом!

Погледај, Зое — та ноће за нас је
постела брачна, оно сунде сјајно
свијетло, а нолако шавутање тајно
вјенчање пјесни савршено благослање.

И тако даље, још две стране, и читаоца најзад има утисак да је песник,
описујући тако подробно место своје љубави, постепено сметио с
уна предмет своје љубави.

Али нигде Хегес није тако показио да код њега нистак прео-
владајује над љубавником, него у овој пјесми коју наводимо цјелу, јер
је плаче зана песма.

Јенаху јако кроз сребрне трубе
оргуље дивну мису Палестрине,
а јенај онај сад тање, сад дубље
озвучао је цркви у висине.

Ти бје крај мене. Тамо из даљине
платно батар понут живе зубље
у тисућ свјећа; од свјетлости њине
сјаје су твоје дјенице голубље.

У мисли наше вјенчање сам гледо,
што се пред Богом мора да изврши,
чији су свјету пераздрјешни ланци.

И на том сам ти вјенчан прстен предо,
а један свијеток штап кољеном скрши:
ко у »Вјенчању« Рафаела Санци.

Зар овде песнику није било главно да са својом драгом, опет у из-
весној средини, заузме извесан естетички став, који ће ономинати
на извесну Рафаелову слику? Зар му то није било главно, а оно
што је према Зое осећао сасвим споредно? Ох, никад није било љу-
бавника који се толико наметнуо, — као да би своју љубав пред
фотографским апаратом проводио...

И таког љубавника ми писмо у стању да сматрамо за довољно
искреног. Он не воли жену просто. Он у напред тачно зна њансу
оног осећања које жели да од ње добије. Као добар редитељ, он
удешава нарочити декор, и нарочито осветљење, и нарочиту музику
да би управо ту њансу добио. И сред те компликоване машинерије,
жена коју воли, његова »маркиза«, његова сирота Зое изгледа го-
тово један детаљ. Хегес-ов начин љубави исто је тако усиден и на-
метан, као и његов начин певања. Кака разлика између њега и
Вранка! Овом је било доста видети белу женску прилику да мине
кроз језово грање, па да му душа сама запева! Истина његова љубав
није била тако чине врсте као љубав Хегес'ова; то је била она при-
митивна љубав, коју су знали још Адам и Ева; али можда се баш због
тога у лаким и течним стиховима Вранковим, осећа нешто младишко,
нешто свеже, нешто крпко, у вратко нешто што се никад не осећа
у тврдо склопљеним стиховима овог хрватског седесноинисте са лаж-
ним њанским именом...

Али ми смо далеко од тога да тврдимо да су Хегес'ови сти-
хови лирични свако вредности. Ако не преде простотом и дубином
осећања које изражавају, и ако не преде искреношћу свог акцента,
они преде својом техничком страном. Хегес де ла Магаја је извес-
нотачен песник, истинит, али извеснотачен с талентом. Он рукује сти-
хом тако сигурно, као мало ко међу нашим данашњим песницима с
ове стране. Његова поезија, колико смо могли да оденимо по само
овој збирци, није особито властична и живописна, али је на један
врло интересантан начин музикална. [Наравно, у већој мери за хрват-
ског читаоца него за српског, јер нашим ушима врло »неблаголасно«
звуче извесни хрватизми у Хегес'овим стиховима.] Замерити би му
се могло само за извесну виртуозност. Он се тако лако прилагођава
сваком ритму, да ми још не знамо какав је ритмички, прави звук по-
говних стихова. Рећи бисмо да, по ритму, он стоји доста близу
Јосипа Берсе, који је био покушао да у нашу поезију пренесе ритам
неких Хајнеових песама. Али ми се не сећамо да смо, и код Берсе,
нашај једну песму с овако пријатном музиком:

Кроз прозорну магу зора
у ружичном свијетлу титра,
на се свија танка, хитра
око мирног твог прозора.

Чека док ти оку сненом
санах дигне лаке мреже,
да цјелову у руменом
прикаже ти жале свјеже.

Хризантеме и ружице
миришу у равном дамку,
растварајућ ширну чашку
бистре зоре за капице.

Очекују да и оне
поздраве те у свом сјају,
и да твоје бјеле ноне
чистом росом поштрапају.

А твој Хегес на уранку
жели да те пјесмом слави,
да ти збори о љубави,
чим се отиш задњем санку,
чим се кажеш код прозора.
Душа дршће као цитра —
Кроз прозорну магу зора
у ружичном свијетлу титра.

Зар цела ова песма не »дршће као цитра«, и зар не звучи као нека
перенада из даљине?

J

*Телефон, енциклопедски календар. 1901. Уредио Д.
Даниловић — Ath. У Београду, штампано у Државној
Штамарији Краљевине Србије, 1900. — 8°, стр. 112. Цена
1 динар.*

Ма да писмо реакционари, ма да смо дубоко уверени, да у
слободној утакмици рада на сваком пољу лежи једина гаранција за
успех и плодоносан рад, — ипак, кад погледамо шта се све даје на
питање нашој читалачкој публици, дође нам те зажалимо, што код нас
нema литерарне цензуре, без чијег допштења не би се смело пу-
штати у саобраћај никакво литерарно дело. Ова ће наша жела, можда,
многи изгледати чудна, и с тога је сво хоћемо одмах и да објаснимо.
Ми не жалимо што у нашој просвећеној Србији нема цензуре; али,
према ономе, што се, тако рећи, свакодневно дешава у нашој младој
и зеленој књижевности, жалимо што не постоји какав књижевни од-
бор, без чијег се меродавног допштења не би смело штампати ни ра-
стурати ни једно у белетристичну одећу обучено дело.

Кад, на жалост, код нас још нема ни једног литерарног крити-
чара, чија би реч била закон у очима читалачке масе; кад, на жа-
лост, ни један од оних који су до данашњег дана писали литерарне
критике није био у стању да се узвиси до висине хладног бес-
пристрасног посматрања: кад је, на жалост, много од њих више руко-
водио њакост и којекакви мањи обзир, по свето одушевљење за дело,
заклонито и узвишено — онда мислимо да је крајње време да се та
празнина попуни. А ми верујемо, да би се та празнина најбоље по-
пунила тиме, што би се, са надлежног места, образовао одбор од
неколицине наших познатијих књижевника, и то таквих који би не
само својим књижевним радом, по на првом месту и својим животом,
доказали да су искрени родољуби, да воле ово наше наше
оцазбине, и да у борби за духовне и моралне лепоте, дакле у
борби за идеје, нису никада прљавим средствима критичали.

Ово нарочито наглашујем с тога, да у тај одбор не би ушао
никав књижевник, поборник на пољу левота и узвишенога, који
би, замишљамо, бадећи се читавог свога века левом књижевношћу, ба-
вио се и одушевљавао и животом и делима великих људи, па се под
старост оженио каквом, рецимо, друштвом механицијом те да с њом
дели своје претвртене мисли и осећаје; јер верујемо, да би такви
гине јасније и верније представно какав је у ствари, по свим сво-
јим извештаченим књижевним радовима.

Признајемо да је по величини својој сувише мало, а по садр-
жини сувише прљаво дело које је дало повода да своје горње мисли
изнесемо данас на оцену читалачкој публици. То је некаква *Телефон*
енциклопедски календар за 1900 годину, који је уредио некаква Д.
Даниловић — Ath.

Ту неки дан редакција »Нове Искре« добила је, од једног свог
зрелог читатеља из унутрашњости, писмо у којем се између осталог
вели и ово:

»... Чудно се овде живи: дуге јесење вечери а мало духо-
витих људи, па се човек у беснослани може лако и на странпутнице
да заведе. Прогутали смо већ све што је било за гутање из нашег
орнаменталног од библиотеке. Новине свак дан преживљамо, сваки час
иђамо се све с једних и истих људима који, опет, увек једно те
једно говоре, и Бог зна како би се још узарожили, да нам не дође
по која нова књига за читање, а ми знате, да је сад сезона и новим
календарима.

.... Без сумње је и нашој редакцији послат на приказ „Телефон — енциклопедски календар 1900 г.“

„Тамо ће те паћи неколико превода и оригиналне приче овога г. Аћ. по називу: „Зарђао“, „Чије је дете“, „Вожњи човек“ са таквом тенденцијом, да до сада још нађе писмо мога читати овако раскочане ствари у нашој књижевности....“

„Моје је мишљење да би г. Аћ. и сви други боље учинили кад би се махнули превода Ги де Мопасана и њему сличних. Нека остане њих на миру и нека они с оваквим гадним причама узонају и кљукају француску публику, а нас, српске породице, српске домове, српско друштво не доводе у искушење да у својој рођеној кући првенито, кад се такви скандали усред породице наше на глас читају.“

„Не могу довољно да се начудим ни цензури нити нама како их својом индиферентношћу подржавате у овако ружном писању....“

Већ само с тога, што је редакција „Нове Искре“ добила писмо такве садржине из једне од најмањих пазатака у Србији, редакција је сматрала за пријатну дужност, да уз ово неколико речи о *Телефону* изнесе и горе наведене мисли једног свог редовног читаоца.

Но пре свега, редакција се мора оградити од ласкавог мишљења непознатог читаоца, да је она у стању да сиречи ширење болесне, труле, неморалне лектире у маси читалачке публике, јер признаје да то она није у стању. За то има нарочито познатих чинилаца и то је њихова дужност.

Редакција „Нове Искре“ сматрала је и сматра себе за малог, можда једног од најмањих и најслабијих бораца на племенитом пољу борбе за истину, лепо и добро.

Она признаје да су јој силе слабе, али осећа много добре воље и устаљанства и тврдо верује, да ће се некада под узвишеном настаном, под којом се бори, напослетку извојевати и победа. Дотле пак, а нарочито ако наши критички свремени људи буду и даље индиферентно гледали како се коров шири тамо, где би само цвеће могао да буде, дотле ће се маса наше читалачке публике, а на првом месту наша омладина, и даље кузити антерарнији делма као што је и *Зарђао*, прича коју је, поред остале своје пробране садржине, донео календар *Телефон*.

Ми смо и без писма непознатог читаоца „Нове Искре“ мислили да проговоримо неколико речи о *Телефону* и да обратимо пажњу родитељима српским на ту књигу. Знали смо, да ће је многи купити само с тога, што је крштена именом календара; јер се ни једне књиге не растурају у толиком броју у коликом се растурају календари, пошто су они потребни свакој кући.

Али горње нас је писмо нарочито покренуло, да из обичног реферата о новим календарима извојемо календар *Телефон* и на њему се мало дуже задржимо. Овај патристски бол који се осећа у тексту тога писма; овај увређени понос и Србина и нарочито родитеља потресао нас је. Нас ни мало не чуди што је уредник календара *Телефона* штампао у том своме календару и причу „Зарђао“, јер знамо да свако, ва и г. уредник *Телефона*, ради и дела по својој намети, по својој думи, и по свом наслутању, и што је главно, знамо да на то има права; — али не можемо довољно да се начудимо што је, и без икакве цензуре, допуштено штампање и растурање тога календара. Шта више ми сматрамо то за грех, грех према некиној деци која, као што је познато, од свију књига најрадије претурају календаре, нарочито још ако су са сликама „као што је „Телефон“. Али и поред приче *Зарђао* која је прави скандал, и поред прича *Чије је дете* и *Божеји човек*, које су и по садржини и форми својој две антерарне ругобе, ми ћемо изнети шта г. уредник мисли о браку, о тој основи свакога друштва и државе, на без сумње и нашега, или, какве је мисли о браку нашао да треба ширити у масу. Ево тих мисли: „Брак је прва глупост коју човек учини кад постане наметан“. Шта је удовац? — Осуђеник, који је своју казну издржао“.

„Најсрећнији и најсвојојнији породични живот ужива.... удовац без деце“.

„Брак је гроб љубави....“

Ето то је по нашем мишљењу онај део календара *Телефона*, који не само да је без икакве вредности по није никако смео бити ни штампан.

Што се тиче осталог дела, ово ћемо и из њега изнети неколико великих, — освештаних истина, које је г. уредник *Телефона* повукао својим читаоцима, да се навојени њима користе у практичном животу.

„Срећа иде пешке, као и колима“.

„У старом лонцу супа је изврсна“.

„Ко не може да јури тај кас“.

„Само се богатина позајмајује“.

„Ноћу је свака капа добра“.

„Пред бизеом се не игра“.

„Змија се скрива у цвећу“.

„Крој хаљину према чохи“.

Као год што су и наведене приче и цитати, исто тако и сва остала садржина *Телефона* просто су набацани штампани редови без икакве вредности.

Кад је оште позната ствар, да су сви популарно издати календари пуни поучне садржине и упушта за практични живот, пуни леке, изабране лектире, приповедака, песама, списа моралне, дидактичке садржине, — то ће се онда, без сумње сваки прво запитати кад узме календар *Телефон* у руке. Што ли је, Боже, овај календар штампан?!

Да ли зато, да нам каже шта је то котилон? Или зато, да нам каже да ће име *Ујка Сарсеја* остати у вечитој успоми, а не каже нам се ни ко је тај *Ујка Сарсеј*, ни шта је радио, ни колико је радио, ни да ли му рад што вреди, и ако вреди — зашто вреди?...

Да ли за то, да нам каже, да аутомобил има чача и у Туркостану, Италији и т. д. где су лени: природа и жене.“

Да ли за то, да нам каже, како има и некаких историјских изрека?

Или за то, да нам се у исто време каже, колико је година требало да прође по рођењу Христа, па да такав календар, као што је *Телефон* угледа света?

Као јавно гласило, дакле, ми осуђујемо ту књигу која не само да је без икакве вредности по је неморална и може само убитачно дејствовати на нашу још чисту, чедну и непокарену омладину.

П.

РАЗНО

Руски лист о Г. Стојану Новаковићу. — Руски политички лист *Новоје Времеја* који излази у Петрограду, у свом илустрованом додатку од 8. ок. мес., донео је на насловној страни слику Г. Стојана Новаковића, са овом кратком биографијом:

„Нова српски посланик у Русији, Стојан Новаковић, рођен је 1842. год. у Шапцу, а образовање добио је прво у Београдској Лицеју, а затим на правном факултету у Београду. У Лицеју почео је он своју професуру, а за тим је, кад је Лицеј преобращен у Велику Школу, заузео катедру Историје Јужних Словена. Поред професорске дужности Г. Новаковић примио је на себе и дужност директора Народне Библиотеке и Музеја.“

„Научни радови овога популарног и признатог политичког радника учинили су да је Новаковић 1873. г. постао министром просвете и привредних послова. Научни радови Г. Новаковића беху признати и ван граница његове отаџбине, јер га за члана изабраше и ова страна научна друштва: Руска Академија Наука Академија у Загребу, Краковски Академија, као и филозофска друштва у Цариграду и Софији. После српско-турскога рата Новаковић је био поново назначен за министра народне просвете, због чега је у току трогодишњег управљања просветом и једногодишњег управе унутрашњим пословима српске просвете знатно напредовао. Ускоро за овим Новаковић је дошао у оставку где је све време посветио науци. Као политичар Новаковић се јавља поново тек као министар при турскоме двору, где је пуних пет година радио с великим успехом у интересу своје отаџбине. Када је дошао на владу Краљ Александар, Новаковић беше неко време председником министарства; по 1896 г. отишао је поново у оставку предавши се науци. После годину дана Новаковић је поново заузео портфељ посланика приликом турскоме двору, а тим у Паризу и најазад код нас у Петрограду.“

„Ето тако је интересантна прошлост овога научника и политичара. Остаје нам да још и од своје стране додамо да, где је год Новаковића бацила судбина, свуда је он умео придобити за се опште симпатије“.

Бугари и српске старине у Македонији. — У IV књизи 3. свеску списа „Извештаја руског археолошког института из Константинопоља“, који се штампа у Софији, јавио се *Извештај о истраживањима у македонској области 1898*. Како суди овај учени руски институт о приликама у Македонији, како мисли о држави Срба и Бугара, нека посведочи овај уломак из Извештаја (стр. 124—125):

„Сада је наступила опасност за археолошко изучавање Македоније и од жестоке борбе између српског и бугарског елемента. За то неће бити измишљено да овде и о том проговоримо. Треба примати као са свим увеличане, брз за последњих десет година, оне жалбе из Грке, као да они уништавају словенске натписе у храмовима, спаљују словенске рукописе и уништавају све споменике који утвр-

љују словенска историјска права. Проматрања која смо вршили у путовању по Македонији не потврђују ни из далека такве жалбе. Нисмо ни једном дошли до уверења да је, на пример, каква стари словенски натпис био замазан или истребљен на замењен грчким; исто тако не нађосмо ни једном да је слика каквог словенског владара ископане на последњих сто година али неписана грчким именом и натписом. Напротив, уверили смо се о паризском поступању са словенским споменицима од стране самих Словена. Од уторне борбе, какву сад у Македонији воде Срби и Бугари, прети остацима словенских споменика далеко већа опасност него ли од турске нетрљивости и грчког егзетизма. Нисмо једном само налазили очигледне доказе да су Бугари уништавали грчке или српске споменике, стругали и нажалост замањивали ереско-ликовне српских владара и натписе. Овај смо факт утврђивали више пута те смо прибавили тачне доказе, из којих смо се уверили да је таквом поступању једини мотив политичка тенденција. Због тога је данас наступила из словенске споменике велика опасност, те је потребно да бугарска црквена власт обузда неохвалну предноћу својих представника у Македонији. Најжалоснији овакви случаји утврђени су у манастиру Трескавцу близу Призрена и у Маркову манастиру код Скопља.

Распис награде — Српска Краљевска Академија Наука расписује на задужбине Николе Ј. Мариновића, за годину 1901., награду коју може добити: одличан поетски спис с моралном и патриотском тенденцијом, који је написан чистим српским језиком и одликује се лепотом слога и садржаја. Рад се може поднети Срп. Кр. Академији најкаже до 1. маја 1901. године. Штампањ се списи не могу оценивати и награђивати. Награда је раду 480 дина. у злату. Списи могу своја имена напред објавити или прикрити до коначне одлуке. У овом другом случају дужни су ставити неку беду на спис и на завој спроводећи иста.

Награђени су списи својина писца, али се морају штампати онакви какви су одбору поднесени, и на свима се штампаним примерцима мора ставити да су награђени из задужбине Николе Ј. Мариновића.

Чеси у XIX веку. — Под овим натписом изашла је пре кратког времена књига на француском језику, коју су спремили и штампали чешки родољуби. У књизи је изнесен цео прогрес чешког народа до наших дана. У њој се највише говори о политичким, економским и културним приликама чешким, и о борби противу Немца и њихове културе која се нарочито напада због прогона Словенског имена у Аустрији. Немачка штампа напада ову књигу којој је циљ да нанесе пред образованим светом борбу Чеха са Немцима. Има и таквих листова („Noue Freie Presse“) који ову књигу окривљују као веленајдишну, као прету прокламације за словенско уједињење. Поред Чеха окривљују Русију и Француску као подстрекаче. — Француски посланик Фаурне штампа је о овој књизи одушевљен чланак прорицајући препоруку аустријских Словена. — Превод ове књиге врло би добро дошао нама Србима ради сличне судбине са Чесима, а за то и обраћамо пажњу српској политичкој штампи на њену појаву.

О Душанову Законику. — Париска Revue historique донела је у овогodiшњој својој књизи за септембар — октобар, стр. 172—175, оширан реферат Дра Милоша Гаприловића на Душанов Законик од Стојана Новаковића.

Румунска историја. — У издању париске књижаре Alcan et Cie изашла је недавно Histoire de la Roumanie, par Frédéric Damé. Ова је књига штампана у познатој збирки Bibliothèque d'histoire contemporaine, и француски критичари сматрају је за једну од најбољих публикација ове знамените збирке. Њен писец, по народности Румун, успео је, кажу, да заинтересује француску читалачку публику за своју земљу много више но што је учинио и један Француз до данас. И тако су наши суседи Румуни овим делом и двома књигама Историја Румуна, од знаменитог румунског научника Хелоро-а, достојно заступљени у француској историској књижевности.

La Serbie en 1900. Таква натпис носи једна брошура коју је написао пре кратког времена нама већ познати публициста Victor Levy. Гледаћемо да у скоро кажемо коју реч више о њој.

Немачко-Српски Разговори. — У издању Бечке књижаре А. Хартебена изашла је, у другом издању, књига Ивана Васина Поповића: Praktisches Deutsch-Serbisches Conversationbuch auf grammatikalischer Grundlage bearbeitet von Ivan Vasin Popović, (Немачко-Српски Разговори, за практичну употребу). С обзиром на граматичку израду Иван Васин Поповић. — И ако је ова књига у првом реду намењена Немцима, ипак може са свим корисно послужити и овим Србима који би хтели да науче довољан број немачких израза и реченица за свакидневну потребу. Овој је књизи цена 2 круне и 20 потура, а може се добити у свакој бољој књижари. —

Српски рад у француској научној књижевности. — У париском стручном часопису Journal du droit international privé et de la jurisprudence comparée, № VII—X од ове године општањана је расправа г. Живојина М. Перића, проф. Вел. Школе.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дина.; ван Србије год. 10 ф. или 20 дина. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику „Нове Искре“, Ауенијска ул. бр. 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

Милош Велики — Штампарија Бојовића и Митића (Кл. Спом. бр. 35.)

под насловом: „De la juridiction compétente en Serbie pour connaître des actions en divorce ou en nullité du mariage formées par des époux étrangers —“ (О надлежности српских судова за развод или укидање брака међу туђим поданицима). Стр. 742 à 749.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Буро Ј. Димовић: Вјереници. Роман. Загреб, штампано у Српској Штампарији, 1900. 8-на, стр. 477. Цена 3 круне.

2. Dubrovnik (god. V), kalendar za godinu 1901. — Dubrovnik, izdanje i naklada Srpske Dubrovačke Štamparije A. Pasarića, 1900. 8-на, стр. 168. Cijena 80 para — poštom 1 kruna.

3. Zapisci Plemenitog Gospara Marina Marojice Kaboge. Izvanrednog Poslanika Republike Dubrovačke na Carigradskom Dvoru god. 1706—1707. Izvorni tekst izdao, preveo i protumačio Dr. Lujo knez Vojnović. Preštampano dozvolom Srpske Akademije Nauka iz XXXIV broja „Spomenika“. — Dubrovnik 1900. Srpska Dubrovačka štamparija A. Pasarića. — 8-на, стр. 84. — Цена?

4. Први основи друштвене економије. Написао Др. Лујис Коса, професор на универзитету у Панаји. Превео са једанаестог испривљеног и увећаног издања Ђ. Анђелковић, професор. (Прештампано са малим исправкама на Триовинској Гласници). Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1900. — 8-на, стр. 236. — Цена 1-50 дина.

5. Побратимство. Шесме Омер-Бег Сулејман Паша-Скопљак, Османа А. Ђикића и С. А. Карабеговића. Издање Штампарије Д. Димитријевића, Београд 1900. — 8-на, стр. 134. Цијена 2 динара.

6. Историјско уређење наше војске. Од Јово Дамјановића, администр. пуковника у пензији, бив. професора В. Академије и управитеља В. Адмив. Школе. (Прештампано из Ратника.) Београд, Штампарија Радоница Војног Министарства, 1900. — 8-на, стр. 66. Цена?

7. Srgjan Tucić: Zadaње Poglavlje. Zagreb 1900, Tiskar Di-oviće Tiskara. — III. 8-на, стр. 93. — Цена kr. 1.50. —

8. Србобран. Народни српски календар за годину 1901., која је обична, има 365 дана. Година девета. Уредио Иво Н. Димич. Издање и штампа Српске Штампарије у Загребу. В. 8-на, стр. 205. Цијена 80 потура или 40 новчића.

9. Пољопривредни календар за просту 1901. годину. Издање Српског Пољопривредног Друштва. Уредио Паја Ј. Тодоровић-Бакович. Година XIX. — У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. В. 8-на, стр. 150. Цена 50 пара.

НАПОМЕНА

У два прошла броја молили смо све дужне претплатнике да свој дуг што пре измире, јер је њиховим немаром лист доведен у врло мучан положај. Како су се дужници одазвали том позиву, сведоче ови редови.

Сви наши претплатници знају, да уређивање књижевног листа, а уз то још и илустрованог, не може у нас Срба бити спекулативно подухеће. Том су доказ толики покушаји до данас, па је томе доказ и „Нова Искра“ која до сад није утрнула једино захваљујући нехонорованим сарадницима и дуговању за штампу и хартију.

Улажући ову своју вољу и одушевљење у тежак посао уређивања и издавања „Нове Искре“ ми смо очекивали резултате друкчије од ових што су пред нама.

Због тога и опет молимо све дужне претплатнике да се не оглуше о овај позив, већ нека дужну претплату одмах шаљу власништву „Нове Искре“, јер ће само тако избећи све непријатности јавног опомињања и приватне тужбе.

Жао нам је што ћемо бити принуђени да на такав начин расправљамо рачуне са немарљивим дужницима, али нам нико не може пребацити, да нисмо пре тога покушавали све што се од нас могло очекивати. —

Претплату ваља слати поштанском упутницом или је дати поверенику „Нове Искре“ ако га има у месту.

Власништво „Н. Искре“.